

360943

281508

~~281049~~

SCARLAT CALLIMACHI
și
S. CRIS-CRISTIAN

Călători
și
Scriitori străini
BCU Cluj / Central University Library Cluj
despre Evreii
din
Principatele
Românești

BCU Cluj-Napoca

RBCFG 2009 01717

SCARLAT CALLIMACHI și S. CRIS-CRISTIAN

CĂLĂTORI ȘI SCRITORI STRĂINI
DESPRE
EVREII DIN PRINCIPATELE
ROMÂNEȘTI

Biblioteca Universității Regala Ferdinand I.
din CLUJ.
Nr. 3165 1935
EXEMPLAR LEGAL.

281508

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In această culegere, cuprinzând multe pagini scrise de străini, privitoare la ținuturile locuite de Români, am adunat textele despre Evreii stabiliți în Moldova, Muntenia și Transilvania. Orișicine își va putea da seama de însemnătatea acestei culegeri, care are de scop de a pune, înaintea cercetătorilor trecutului, un material documentar bogat și greu de găsit, fie în parte, fie laolaltă; căci multe din cărțile vechi, citate în această lucrare, sunt rare și scumpe, ceea ce e o mare piedică pentru istoricii sau studenții cari doresc să le cunoască așa cum sunt, nu așa cum au fost reproduse, cu părtinire, de multe ori.

Istoria Evreilor din voievodatele românești a fost scrisă, până astăzi, într'un mod insuficient și, mai întotdeauna, părtinitor. Fiecare din autorii unei asemenea încercări istorice a folosit doar documentele favorabile teoriilor sale, prefăcând, astfel, aceste timide încercări în quasi-pamflete. Nici unul n'a vrut, sau n'a îndrăznit până acum, să strângă și să publice laolaltă, materialul documentar autohton și paginile scrise de străinii, cari au trecut sau au trăit, în principatele locuite de Români, în legătură cu acest subiect. Având acest material la îndemână, un istoric nepărtinitor s'ar fi putut apuca să scrie o istorie a Evreilor din Moldova, Valahia și Transilvania, și să afle cu surprindere, de vechimea așezărilor acestor Evrei pe pământurile românești.

Culegerea de față va cuprinde pagini privitoare la Evrei, aflate în cărțile din biblioteca rămasă dela bunicul d-lui Scarlat Callimachi, — Teodor Callimachi — și din cele strânse de noi în decursul mai multor ani. Materialul este publicat în ordine cro-

nologică — adică, ținând seama, la călători, de anul, sau anii în care s'au aflat fie în Moldova, fie în Valahia sau Transilvania, iar fiecare text străin, complectat cu o traducere cât mai apropiată de original.

Lucrarea va apărea în biblioteca istorică numită „Teodor Callimachi“, purtând numele întemeetorului acestei colecții prețioase de volume și va fi pusă în vânzare pe un preț redus, dând, în acest chip, posibilitatea tuturor studenților și celor dornici de a o citi, să se folosească de ea.

Scriitorul francez Ioseph de Maistre a spus: „istoria este o conspirație împotriva adevărului“ și a avut mare dreptate. La noi, ca și în alte țări, ea, în aparență, s'a mai apropiat de adevăr, totuși, un cititor atent, ușor își dă seama că este o simplă iluzie, istoria fiind, chiar în zilele noastre, o armă mai mult în mâinele unui regim stăpânit de un egoism cumplit, creator de legislații reacționare.

Împotriva acestei „istorii“ trebuie să luptăm din răzputeri, dând la iveală, în mod sistematic, tot materialul documentar pe care îl vom putea avea la dispoziție, și pe care istoricii de mâine îl vor folosi și interpreta așa cum se cuvine.

În momentul de față, când o mână de reacționari și demagogi agită chestia „*numerus valahicus*“ sau „*numerus clausus*“, adică scoaterea elementului evreiesc din puținele profesii pe care le poate exercita, apariția acestei cărți are o și mai mare însemnătate. Dovedirea vechimei poporului evreiesc în Moldova, Valahia și Transilvania, nu numai că nu dă dreptul legiuitorului român să ia măsuri împotriva acestui neam, ci, din potrivă, îl poate obliga, moralmente, la o lărgire echitabilă a domeniilor în care Evreii să poată profesa fie ca muncitori manuali, fie ca intelectuali.

Nici prin „*numerus valahicus*“ nici prin pogromuri, nici prin alți soi de agitație, reacționarii nu pot sili poporul românesc să comită o faptă josnică.

Vitalitatea, forța și măreția unui neam nu se poate dovedi decât printr'o desăvârșită toleranță, așa cum au dovedit-o Românii, veacuri peste veacuri, înfruntând pericole reale,

În fața căroră, cel evreiesc, născocit de câțiva oligarhi, se dovedește ca un îndrăzneț bluff electoral.

Lucrarea de față va lumina, în parte, mulțimea înșelată de oportuniștii așa zisei „politici naționaliste” și va împiedeca pe mulți să comită acte de huliganism. Elementul curat românesc, care în decurs de atâtea veacuri, și-a câștigat un frumos renume, nu poate fi tăvălit în noroi de o mână de reacționari, care și-au creiat o profesiune din exploatarea bunei credințe a celor mulți.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Veacul al XVI-lea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Graetz, Dr. G. ¹⁾

Anul 1570.

Die gesandtschaftliche Behandlung zwischen dem König von Polen und der Pforte in dieser Zeit (1570) betraf die Wahl des Woiwoden für die Moldau, an welche beide Ansprüche und Interesse hatten. Von Polen wurde der junge Bogdan unterstützt, die Pforte war aber gegen ihn eingenommen, weil Sie wusste, dass er sich ihrer Souverenität völlig ent schlagen wollte. Sie begünstigte dagegen einen Abenteuer Iwonia. Dem König Sigismund August lag aber so viel an Bogdans Bestätigung, dass er deswegen einen ausserordentlichen Gesandten an den Sultan ernannte, und zwar Taranowski (vergl. Zinkeisen, Geschichte d. osm. Reiches III, 519).

Von diesem Taranowski ist auch in dem zweiten Schreiben des Königs an *Ioseph von Naxos* die Rede. Er wurde dannach angegangen, des Königs Vorhaben bei der Pforte zu untestützen.

(E vorba de rivalitatea pretendenților la tronul Moldovei, a lui Bogdan Lăpușneanu fiul lui Alexandru și a lui Ion Vodă cel Cumplit. Pentru cel dintâi intervenise regele Poloniei pe lângă evreul Ioseph Duce de Naxos, favoritul Sultanului Selim pentru obținerea tronului Moldovei).

Graetz

Anul 1570.

Tratativele diplomatice între regele Poloniei și Poartă, în acest timp, priveau alegerea voevodului pentru Mol-

1) Dr. H. Graetz, Geschichte der Juden, ed. Leipzig, Verlag von Oscar Leiner 1907, Neunter Band, Note 6, pag. 536-537.

dova, în care amândouă aveau pretențiuni și interese. Polonia sprijinea pe tânărul Bogdan, pe când poarta era pornită contra sa, căci știa că voia să se sustragă cu totul suzeranității ei. Prefera, din contra, pe un aventurier Ivonia. Regele Sigismund August ținea însă întratât la alegerea lui Bogdan, că hotărî trimeterea unui ambasador extraordinar, în acest scop, la Sultan și a-nume pe Taranowski.

Despre acest Taranowski e vorba și în scrisoarea a doua a regelui către *Iosef de Naxos*, prin care îl rugase să susție la Poartă proiectul său.

Veacul al XVII-lea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Rabi Meir bar Ghedalia din Lublin ¹⁾

„Meharam“

„ ואתה הרר שמעון בן הקדר יעקב והגיד איך בין גיוועזין בעיר
טראקא דא האבן מיר גידעט מיט איינס וואלח פין דען צווייטן וועגן די מען האט
הרג גיוועזין בארן וואלחיי “ (pag. 145—cit. 100)

Mărturia d-lui Simon ben Iacob :

Am fost în oraşul Soroca unde am vorbit cu un
valah despre cei asasinati în ţara Valahiei... (pag. 145,
citatul 100).

„ העיד כמר ישראל ברי שלמה איך בין גיוועזין צו ארהיא"ב דא האב
איך גיפרענט אויף די הרגים דא האבין עטליכי עכ"ם גיואנט מען האט זיא
גיטרענקט און עטליכי האבן גיואנט מען האט זיא אים וואלד אום גיבראכט און
דער נאך האבן עטליכי עכ"ם אויך גיואנט אום גיפערד אז זיא זיין גיוויש אום
קומן האט די עכ"ם די זיין בעל גושיה איין פטשיר גיזש אויף דעם קאפ'א
האב איך דערקענט אז דאש איז ניסנש פטשיר גיוועזין “ (citatul 101.)
(pag. 145)

Mărturia d-lui Israel ben Şelomo :

Am fost la Orhei unde am întrebat de cei asasi-
nați... Aci mi-au spus câțiva creștini că au fost înecați

¹⁾ Rabi Meir bar Ghedalia (Meharam) din Lublin : „מגיד עיני הכמים“
Veneția 1618.

Citatele sunt reproduse după „Historische Schriften“ Erster Band. In-
stitutul „Iwo“, Wilna, 1929... (Mărturiile mai sus citate sunt luate în anul
1613 și trimise de Tribunalul rabinic din Bar celui din Lublin).

și alții spuneau că au fost zugrumați în pădure și în urmă au spus și alți creștini că au fost fără îndoială, zugrumați... din acești creștini cari sunt cu stare unul purta o basma pe cap și am recunoscut că e basmaua lui Nissen... (pag. 145—citatul 101).

„ העיר מנחם בר' אברהם איך בין אויך ניוועזין צו אהריא'ב. אין האב ניועהן די פטשיל' (pagina 145—citatul 102)

Martorul Menachem ben Avram :

Am fost și eu la Orhei... și am văzut basmaua... (pag. 145—citatul 102).

„ ושוב העיר יצהק בר' אלעזר איך בין ניוועזין צו סראק'ה דא האט מיך בענענינט איין וואל'ה פון אהריא'ב ער הייסט שטעפליינקא אין' האט צו מיר גירעט זיך דו בישט ניט אום קומן ב'ה עש האט מיר בנג נישאן אויף דיר דוא בישטאך יונג “ (pag. 145 ; citatul 103)

Martorul Ițhac ben Eleazar :

Am fost la Soroca aici m'a întâlnit un Valah din Orhei pe care-l cheamă Ștefalenco și mi-a zis slavă domnului tu nu te-ai prăpădit mi-a părut rău de tine căci ești tânăr... (pag. 145—citatul 103).

„ ושוב העיר הרד' שמען הנ'ל : עש איז צו מיר גיקומן אום גיפערד איין עכום צו עיר סראק'ה אין' האט מיר ניואנט אין בין אויך ניוועזין דא מען האט דיא יהודים ניוואל' ווט ,... דא האב איך גיועהן אז מען דרייא יהודים אויש אירר הערברג האט ניומן אין' האבן זיא ניבונדן אין' האבן זי גיפירט מיט דעם ממון אוועק דא האבן זיא מיר גיענטווערט דער בורק'לא פון אהריא'ב האט גיהוישין מיר זאל'ין דיא יהודים ברענגן צו אים מיט ארם ממון... (pag. 145-146; citatul 104)

Martorul domnul Simon sus pomenit:

A venit la mine întâmplător un creștin din orașul Soroca și mi-a spus că și el a fost când Evreii au fost luați cu silnicie... am văzut cum trei Evrei au fost rădicați din hanul lor legați și duși cu banii lor cu tot... și mi-au răspuns că vornicul din Orhei a poruncit ca să-i aducem pe acești Evrei cu banii ce aveau... (pag. 145-146—citatul 104).

„ העיד יצחק בר מרדכי וויץ : איך בין גיוועזן אין דער וואלדיי בעיד סעפטינאוויין דא איז איין יהודי פון ברהיא דארשין גיוועזן דא האט מיר גואגט און' גיוויזן דא גיט דער גולן דער די שני יהודים פין פריילויקי דער טרענק האט און איינער איז ולמן הזן מפריילוק.—און' דער יהודי הניץ האט גירעט און' איין בריב גישריבען מעכט דאש קהל מפריילוק ביא מיר שטין מעכט איך איין נקמה טין אן דיא גולנים (pagina 147 citatul 114)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Martorul Ițhac ben Mordechai:

Am fost în Valahia în orașul Ștefănești acolo a fost un Evreu din Bar și mi-a spus și arătat că trece ucigașul care a înecat pe cei doi Evrei din Priluk unul era Zalman cantorul din Priluk... și sus zisul Evreu vorbea scriind o scrisoare dacă aș fi conducătorul comunității din Priluk aș lua răzbunare de la ucigași... (pag. 147—citatul 114).

Rabi Beniamin Aron ben Abraham Slonik
(1596-1619) ¹⁾

„ היום יום א זי אלול שס"ה ואתא לקדמנא כמר מרדכי מאדווש בן
הת"ר שלמה והגניד בת"ע איך און' איין וועלשער יהודי זיין ניועסקן צי יאס
אין דער וואלדיא און' איז ניוועזין בייא אינש איין יהודי פון לעלוב ושמו היה
אייזיק גלעזר ער האט גערבייט המאה ונכונה ער האט אן ניהוכן טיין בלייבן איז
אום ניט איך וויל פארין קען גאל'יין וויל לקריין אויף קופן אולי ווער איך צו
וואש קומן... בקרוב ימים נאך ויין ציהן איז איין קול קומן וווא איין מלחמה איז
קומן אויף גאל'יין... אתר הדברים האלה זיין מיר ניועשן צו יאס על יום השוק איז
קומן איין כומר צו דעם וועלשין יהודי האט מיט אים גירעט מענין המלחמה הני'ר
ומענין הריגת היהודי הנ"ל און בין איך אויך דר צי גיקומן. דער כומר האט גרעט
בלשן לע"ו איך האב עש ניט זער וואל פרשטנדן האב אים גיבעטן דו ער זאל
עש זאגן בלשן של וואליהיי און האט ער מיר נזאגט (citatul 119)
(pagina 149)

Mărturia d-lui Mordechia ben Şelomo :

Eu și cu un Evreu italian ne aflam în Iași în Valahia și a fost la noi un Evreu din Lemberg pe care-l chema Azic Glezer el lucra unt și brânză și începuse să zică că el nu mai rămâne vreau să plec la Halici să cumpăr licveriță poate voi reuși... puțin timp după plecarea sa venise vestea că a venit război asupra Ha-

1) „Intrebări și Răspunsuri“ scrise între anii 1595-1619, tipărite în volum în 1633 la Kracovia.

liciului... după asta noi am stat în Iași într'o zi de târg și a venit un popă către Evreul italian cu care a vorbit despre războiul de mai sus și despre uciderea Evreului de mai sus și astfel am aflat și eu despre asta. Popa vorbea într'o limbă pe care n'am înțeles-o și am rugat să le spue în limba Valahiei... și mi le-a spus... (pag. 149—citatul 119).

Rabi Ioel Serkis ¹⁾ (pseudonimul Bach)

ואתא כמר יושיע בר יעקב והעיר על אחין יודא בר יעקב די' ווי' :
איצט אין יאר בין איך גיוועזן אין דער וואלדייך מיט משה פלאצקר אוקסן צו
קויפן אזו האב איך דר קענט איין יודן פון ווייסן בורק דען איך פין ט'ן שנים
ניט גיזען אזו האב איך אין גפרענט אויף מיין ברודר יודא הני' איב ער אים
קענט..... דא האט ער מיר גיענטפרט..... דיין ברודר איז גוועזט אויס קוימן.....
ער איז צו ווייסן בורק גיוועזן און' איז אויש נופאין אויש צו פרעגן וואו פולנישה
שרים שבויים זיין און' איין ישמעאל איז מיט אים גפארן שביום צו קויפן און'
זיין געלט גיליגט אויף יודיש וואגן הני' אזו האבן קדרים דעם יודא נאך
גיאנט און' האבן אין גיהרגט היום יום נ"ב אב, שנת' (pag. 153 cit. 137)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mărturia d-lui Ioșia bar Iacov asupra fratelui său Iuda bar Iacov :

Acum un an am fost în Valahia cu Moșe Plotker să cumpărăm vite și am recunoscut pe un Evreu din Cetatea Albă pe care nu-l văzusem de 15 ani și l'am întrebat de fratele meu Iuda dacă! cunoaște... și mi-a răspuns... fratele tău e fără nici o îndoială mort... a fost la Cetatea Albă și umbla să afle unde se găesc boeri poloneji robi și un Turc umbla cu el să răscum-pere acești robi și tatarii au urmărit pe acest Iuda și l'au ucis... (pag. 153—citatul 137).

1) „Intrebări și răspunsuri“ scrise între anii 1600-1640 și tipărite în 2 volume, într'o primă ediție la Frankfurt pe Main în 1797. Materialul e adunat în timpul rabinatului său la Lubomil, Belza, Brisk și Cracovia. După Historische Schriften, Erster Band, Institutul Iwo, Wilna, 1929.

יוסף בר שמואל העיר בלשון רוסיא והעתקוהו בליא' מיר זיינען
 גיוועזן און דער וואלאכייא איך און היים התן של כמר יצחק ב"ר שלמה מקראסני
 צי סטעפנאוויץ אין איינר הערברגי בשעה דא די מהומה איז גיוועזן מיט מיהר
 דא האבן מיר זיך גפרכט אין זיין גפארן צו דעם הספדר איז זיין פאלק מיט
 וואליכן און' פאלקין איז ער גישטנדן אויף דעם פעלד איין חצי פרסה פון בוטטשין...
 הונבה ... היום יום א' כ"ז טבת שתי' לפ"ק, פה ק"ק מויבאו. (citatul 139)

(pag. 154)

Iosef bar Şemuel :

Mărturie în limba rusească și tradusă în idiș.

Am fost în Valahia eu și Haim ginerele d-lui Ițhak
 bar Şelomo din Crasni la Ştefănești într'un han în
 timpul teroarei cu Hmil. Aici ne-am speriat și am por-
 nit spre Hospodar cu norodul său de Valahi și Polo-
 neji care stătea pe câmp jumătate de poștă de Botoșani...
 (pag. 154—citatul 139).

Ortelius, Hieronimus Augustus ¹⁾.

„...Welche Gelegenheit Herr Georg Basta auch ersehen und sein Kriegsvolck auch die so auff den Ungarischen Gränctzen gelegen, strack zu Ross un Fuss in etlich 1000. starck zusamen beruffen, und versamlen lassen, mit welcher er de 13 Sept. wolgerüst zu Clausenburg, alda er von den Siebenbürgischen Ständen stattlich und herrlich empfangen worden, ankommen: Hernach den 16. Sept. mit solcher seiner Kriegsmacht auf den *Michael Weywoda*, so sich in die 1800. starck zwo Meil ausser Weissenburg an einem Pas auffhielte, ihne zum Gehorsamb zu bringen, zugezogen, und alle Wallachen, Raitzen und Juden, so sich Weydisch bekanten, niederhawoe lassen...“ (pag. 481 și în *Ortelius Redivivus et Continuatus*... Durch Paul Fürsten, Kunst—und Buchhändlern in *Nürnberg*, Getruckt zu Franckfurt am Mäyn bey Daniel Fievert. Im Jahr 1665 la pag. 280).

„...Care prilej. domnul Gheorghe Basta l'a folosit spre a-și strânge oastea, și pe cei cari se aflau la hotarele Ungariei, în număr de 1000 călăreți și pedestrași, cu cari, bine înarmați, în ziua de 13 Sept.. a sosit în Cluj, cu toate că toți aleșii, tuturor claselor din Transilvania, l'au primit cum se cuvine și cu mare fast:

1) *Chronologia* oder Historische beschreibung aller Kriegsempörungen und belagerungen... so in Ober und Under Ungern auch *Sibenbürgen* mit dem Türken von Ao. 1395 bis auffgegenwertige Zeit... Nürnberg, Bey dess Authoris. See Erben. M. DC. XV. (1615)“.

iar, în ziua de 16 Sept., a pornit, cu oastea sa, împotriva lui Mihaiu-Voevod, care, cu 18.000 de oameni se afla, într'o trecătoare, la două leghe de Alba-Iulia, spre a-l sili la ascultare *și spre a tăia, în bucăți, pe toți Valachii, Sârbii și Evreii, cari trecuseră de partea voevodului...*" (pag. 481 și 280 în ediția *Ortelius redivivus*, tipărită în anul 1665).

Alep, Pavel de ¹⁾

„...In the mean time, there fell upon the Turks and *Jews* great dread and terrov, and unexampled ill-treatment and spoliation on the part of the Cossacks, and so great was the cruelty practised towards them, that if our Lord the Patriarch had not been present, they would have been utterly annihilated. It was hardly to be expected that such inveterate enemies would meet with other treatment, and the Moldavians themselves were perhaps handled even worse.

As for the *Jews*, they threw them into dungeons, and tortured them whole nights long it was said, to make them confess their property. Our hearts sobbed with grief at the weeping of their families and infant children“ (pag. 79. Vol. I).

„...Intre timp, o mare spaimă și groază a cuprins pe Turci și pe *Evrei*, iar Cazacii i-au chinuit și jefuit ; și atât de mare a fost cruzimea făptuită de Cazaci, încât, dacă n'ar fi fost de față stăpânul nostru Patriarhul, ei ar fi fost uciși cu toții. Nu era de așteptat, ca, dușmani așa de vechi, să fie altfel tratați ; și, Moldovenii însuși au pătimit, poate, mai mult. Iar în ceea ce privește pe *Evrei*, ei au fost aruncați în temnițe și chinuiți, nopți de rândul, se spune, pentru a descoperi avutul lor. Inimile noastre au suspinat de durere, văzând cum plângeau neamurile și copiii lor cei mici“ (pag. 79. Vol. I).

1) „The Travels of Macarius, patriarch of Antioch : Written by his attendant archdeacon, Paul of Aleppo, in arabic... Translated by F. C. Belfour, A. M. Oyon... London... Printed for the oriental translation committee... MDCCCXXIX (1829) 2 vol.

„...The Moslems and the *Jews* appeared in public, without any fear or apprehension; but the Grecks dared not to move from their houses, in consequence of the great enmity between them and the natives“. (pag. 90. Vol. I).

„...Musulmanii și Evreii se arătau, în public, fără nici o teamă; dar Grecii nu îndrăzneau să iasă din casele lor, din pricina marelui dușmănie dintre ei și locuitorii țării (adică Moldovenii)“. (pag. 90. Vol. I).

[Acestea s'au petrecut, în Moldova, în vremea lui Vasilie-Vodă Lupul].

Cornelio Magni ¹⁾

„...mentre gli *Ebrei* abitanti in quei contorni (în Iași).

„...pe când *Evreii*, locuitori în acele ținuturi (în Iași).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) Quauto di pui curioso, e vago hà potuto raccorre Cornelio Magni. Nel primo biennio da esso consumato in viaggi, e dimore per la Turchia. In Parma, Per Galeazzo Rosati 1679.

Dr. I. Israelsohn ¹⁾

Despre rabinatul lui Natan Hanover la Iași și la Focșani,
în anii 1656—1670 :

„...a plecat spre Valahia (România de astăzi) unde ocupă postul de *rabin—întâi la Iași și apoi la Focșani*. Ce l'a făcut să părăsească Veneția—nu știm.

Având familie numeroasă de care purta grijă, se prea poate că aceasta să fi fost motivul, că a părăsit Veneția pentru postul de rabin în semi-sălbateca Valahie de atunci. Se pare că în Valahia să fi petrecut timp mai îndelungat, în care vreme avea putința să se ocupe cu scrierile literare, reușind să publice două noi opere, cu rezultate practice : un dicționar în 4 limbi : ebraic, german, latin și italian și cartea „Porțile Sionului” în ebraică, o culegere de diverse rugăciuni. (pag. 11).

1) Dr. I. Israelsohn: „Natan Hanover, sein Leben und seine literarische Tätigkeit”. (Historische Schriften, Institutul Iwo, Vilna, 1929.

Wolf ¹⁾

Pe coperta cărții „Porțile Sionului“, scrisă în limba ebraică și tipărită la Wilmersdorf, în *1690*, autorul ei, Natan Hanover, se întitulează: „*Rabinul sinagogei din Iași*“,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) Wolf, Biblioteca Hebraea I, 923, pag. 924.

Bandini, Codex ¹⁾

„...Tunc Reverendus Pater Gasparus apertè effari et dicere coepit „Illustrissimi Principis Scribam et Latina lingua interpretem nomine Georgium Kuttinarski unicum Catholicum esse in Aula Principis, cujus opera uti non consulo, cum sit homo superbus, invidus, perversus, mendax, astutus, et teterrimus nostrae Seraphicae Religionis hostis, et persecutor inauditus, à natura Matre ad hoc factus et fictus, et à Deo assignatus, quod perspicuum est omnibus. Ergo utatur potius *Doctoris Judaei*, sive cujusdam Graeci Barba numcupati opera, et non Kuttinarski“.

(Par. 12).

(E vorba de audiența Episcopului catolic, Bandini, la Vasile Lupu. Episcopul e sfătuit de Preotul Gaspar să solicite mai curând intervenția *doctorului evreu al lui Vasile Lupu*, pentru căpătarea audienței, decât a lui Kuttinarski).

„Atunci Cuviosul Părinte Caspar a început să spună deschis că în palatul Principelui este un singur catolic, secretar și tâlmaci pentru limba latină al Prea strălucitului Principe, anume George Kuttinarski, de al cărui ajutor nu sânt de părere să se folosească cineva fiindcă-i

1) *Codex Bandini* Visitatio Generalis Omnium Ecclesiarum Catholici. Romani Ritus in Provincia Moldaviae etc. etc. Anno Domini 1648, Die secunda Marte. (Opera, în manuscrisul original se află în posesiunea Academiei Române).

om trufaș, invidios, nelegiuit, mincinos, viclean și groaznic vrăjmaș al Curatei noastre Religii, și prigonitor nemaiauzit, făcut de maica natură și lăsat de Dumnezeu pentru aceasta, lucru de altfel știut de toți. De aceea să se folosească mai curând de ajutorul Doctorului E-vreu, sau al unui oarecare Grec, numit Barba, iar nu de Kuttnarschi“.

Del Chiaro, Antonmaria ¹⁾

„...E tanto basti quanto alla Religione e Riti Ecclesiastici presso de'Valachi. Circa ad altre nazioni di Rito diverso da'Valachi, e da'Latini, *vi sono molte Famiglie di Ebrei*. Vivono assai miseramente, ingegnandosi, con vendere acquavite ed altro, di sostentare la loro vita. Oltre la linqua Valaca usano eziandio la Tedesca, e anco la Pollacca. Non è loro lecito il portar abiti con altro colore, se non nero, o pavonazzo, non potendo adoperare stivaletti gialli, nè rossi, ma bensì neri...” (pag. 109, cap. VIII. *Partea întâia*).
BCU Cluj / Central University Library Cluj

„...Și cu acestea încheiu, în ceiace privește religia și riturile ecleziastice ale Valachilor. În privința altor neamuri, de rit deosebit de Valahi și Latini, mai sunt multe familii de Evrei. Trăiesc în chip destul de prost, îndeletnicindu-se cu vânzarea băuturilor spirtoase și cu altele, pentru a-și putea câștiga hrana zilnică. În afară de limba valahă, se mai folosesc de cea germană și, chiar, de cea polonă. Nu le este îngăduit să poarte straie de altă culoare decât neagră, sau violetă, nici să se folosească de ghete galbene, sau roșii, ci numai de negre“... (pag. 109, cap. VIII. *Partea întâia*).

„...In oltre fece (*principale Stefan*) demolire la sinagoga degli *Ebrei*, benchè fusse in sito rimoto, comandando espres-

1) *Istoria delle Moderne Rivoluzioni della Valachia, con la Descrizione del Paese; Natura, Costumi, Riti, e Religione degli Abitanti...* In Venezia, MDCCXVIII (1718). Per Antonio Bortoli, *A spese dell' Autore*“.

sameate che non potescero piu radunarsi insieme per far le loro Orazioni“... (pag. 197, cap. XI. Partea a doua).

„...In afară de asta, a dat poruncă să se dărâme sinagoga *Evreilor*, cu toate că se aflase într'un loc retras, poruncind, cu strășnicie, să nu se mai adune împreună, pentru a-și face rugăciunile“... (pag. 197, cap. XI. Partea a doua).

Veacul al XVIII-lea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Motraye, Sr. A. De La ¹⁾

„...J'arrivai vers le soir à *Killia*, qui est à vingt-huit lieues de *Bender*. C'est une assez grande ville vers l'embouchure du *Danube*, à huit lieues de l'endroit où il se jette dans la *Mer Noire*. Elle est bien peuplée de *Turcs*, de *Juifs*, de *Grecs* et de peu d'*Arméniens*...“ (pag. 33, vol. II).

„...Către sară sosi la Chilia, care se găsește la douăzeci de leghe de *Bender*. E un oraș destul de mare, înspre îmbucătura *Dunărei*, la opt leghe de locul unde se varsă în Marea Neagră. E destul de populată cu *Turci*, *Evrei*, *Greci* și cu puțini *Armeni*...“ pag. 33, vol. II).

„...J'y pris un bateau pour *Silistria*. Cette Ville est beaucoup plus petite que *Russick*, mais elle est au moins aussi peuplée, à proportion de *Turcs*, de *Grecs*, d'*Arméniens*, et de *Juifs*“... (pag. 206, vol. II).

„...Acolo am luat vaporul pentru *Silistra*. Acest oraș e mult mai mic decât *Rusciuc*, dar e, cel puțin, tot pe atât de populat, în aceeași măsură, cu *Turci*, *Greci*, *Armeni*, și *Evrei*“... (pag. 206, vol. II).

„...On avoit préparé là (la Căușani) une maison pour recevoir Sa Majesté, et des logements tant bons que mauvais pour

1) *Voyages du... en Europe, Asie et Afrique. Où l'on trouve une grande variété de Recherches Géographiques, historiques et politiques, sur l'Italie, la Grèce, la Turquie, la Tartarie Crimée, et Nogaye... A La Haye, chez T. Johnson et J. Van Daren. MDCCXXVII. (1727)*“. 2 vol.

nous, chez les *Tartares*, *Moldaves* et *Juifs*, qui sont les habitants de cette ville“...

(*Apendix*; Scrisoarea a treia a d-lui *Fabrice*, scrisă în *Bender*, la sfârșitul unei februarie, anul 1713, vol. II, pag. 27).

„... Se pregătise acolo (la Căușani) o locuință pentru Majestatea Sa și cartiere, bune sau rele, pentru noi, la *Tătarii*, *Moldovenii* și *Evreii* cari sunt locuitorii acestui oraș“... (pag. 27, vol. II).

„...Après cela il ne me resta plus qu'une chose à faire, c'était d'habiller les *Suédois* que étaient presque tous nuds, à l'exception du General *Sparre*, qui avait eu la précaution d'envoyer la plus grande partie de ses hardes chez moi. Pour les aider autant qu'il était en mon pouvoir, je fis publier le lendemain par toute la ville, et surtout parmi les *Juifs*, que tous ceux qui avaient acheté les dépouilles des prisonniers, n'avaient qu'à me les apporter et que je leur en payerais la valeur...

Je puis dire que je n'avais jamais eu tant d'affaires en ma vie: cinquante ou soixante officiers *Suedois* se trouvaient tous les matins à mon lever; il y avait même quelquefois parmi eux des *Polonais* ou des *Cosaques*, sans compter un nombre infini de *Turcs*, *Tartares*, *Juifs*, *Arméniens*, etc. dont chacun avait quelques sollicitations ou plaintes à faire, et tout le monde s'en raportoit à ma décision sans appel“...

(*Appedix*; Scrisoarea a treia, etc. vol. II, pag. 29).

„...După asta nu-mi mai rămăsese decât un lucru, și anume, să îmbrac pe *Suedezi*, cari erau, aproape toți, goi, afară de Generalul *Sparre*, care avusese prevederea, să trimeată la mine cea mai mare parte din boarfele sale. Ca să-i ajut, după puterile mele, dădui veste în tot orașul și, mai ales, printre *Evreii*, că toți acei ce au cumpărat lucruri dela prizonieri să mi le aducă mie, pentru a le răscumpăra“...

Pot spune că'n viața mea n'am avut atâtea bo-

clucuri: cincizeci sau șasezeci de ofițeri *Suedezi* mă așteptau în fiecare dimineață, când mă sculam; printre ei se găseau, câte odată, chiar *Polonezi* și *Cazaci*, fără a mai pomeni de nenumărații *Turci*, *Tătari*, *Evrei*, *Armeni*, etc. din cari fiecare avea câteva rugăminți sau reclamații de făcut, și toată lumea avea încredere în hotărârea mea, fără apel“... (pag. 29, vol. II).

Boscowich, Joseph R, P. 1)

„...il avait pourtant bien l'air d'un village, quoi qu'il eut, quelques rues passables *et des maisons de marchands Juifs assez logeables*, garnies de fenêtres vitrées, quoiqu'elles n'ayent que le rez-de-chaussée et des boutiques. *Il y a beaucoup de ces Juifs, qui sont Allemands* d'origine, ils s'habillent comme en Pologne, d'habits longs, noirs, avec un bonnet de peau ou de drap, semblable à celui de nos habits en Italie“... (pag. 213).

„...el (oraşul Bârlad) părea, totuşi, un sat, cu toate că avea câteva străzi mai bune *şi case, de negustori Evrei, bune de locuit*, împodobite cu ferestre cu geamuri, neavând decât parter şi dugheni. *Sunt mulţi din aceşti Evrei cari sunt de origină germană*, ei se îmbracă, ca în Polonia, în haine lungi (caftane), negre, cu tichii de piele, sau de ştofă, asemenea celei din care se fac hainele noastre în Italia“... (pag. 213).

„...la plupart de ses habitants sont Grecs schismatiques, *mais il y a beaucoup de Juifs*, qui font le commerce sur cette

1) „Journal d'un voyage de Constantinople en Pologne, fait à la suite de Son Excellence Mr. Jaq. Porter, ambassadeur d'Angleterre. En MDCCLXII (1762). A Lausanne, Chez Franç. Grasset et Comp. MDCCCLXXII, (1772)“.

frontière; plusieurs de nous furent logés dans leurs maisons“... (pag. 304).

„...cei mai mulți, din locuitorii lui (ai orașului Cernăuți), sunt Greci schismatici, *dar sunt și mulți Evrei*, cari fac negoț pe acest hotar; mai mulți, dintre noi, am fost găzduiți în casele lor“... (pag. 304).

Haner, Georg Ieremia ¹⁾

Haner reproduce un decret din anul 1100, transcris *ad litteram* din „Corp. Juris Hung. l. c. p. 29 seq“. care cuprinde următoarele rânduri privitoare la Evrei; „*Dass die Juden bey angestellten gastereyn, wie auch ihre Gäste, nichts, als Schweinenfleisch, essen sollten*“.

Urmează o notă (p.) a autorului:

„*De porcina tantum carne vescantur*, heisst es l. c. Cap. XLIX. Ein in Ansehung der Juden schröckliches Gesetz! wobey ihnen die Lust zu gastiren ziemlich muss vergangen seyn.“ (pag. 62. Perioada a IV-a).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Ca Evreii în slujba hanurilor, ca și oaspeții lor, să nu mănânce decât carne de porc“, urmează—după cum am scris mai sus—o notă a autorului (p.):

„O lege năpraznică pentru Evrei! care, fără îndoială, le-a curmat pofta de a se îndeletnici cu hanuri“. (pag. 62).

1) Das Königliche *Siebenbürgen*, entworfen und mit nöthigen Anmerkungen... *Erlangen*, gedruckt und verlegt von Wolfgang Walther 1763“.

Tott, baron de ¹⁾

„...et je fus bientôt installé dans une *maison juive* que l'on m'avait préparé dans le faubourg de Kotchim (Hotin). (pag. 248, vol. I).

„...și fui numai decât instalat într'o *casă evreească*, care mi-a fost pregătită în târgușorul Hotin“, (pag. 284, vol. I).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„...Cependant un malheureux *Juif* que j'avais chargé de faire mes emplettes, et que le désir de me voler sur le prix des denrées avait étourdi sur le danger de sa mission, fut saisi, bâtonné et contraint d'indiquer à mon zélé pourvoyeur les marchands dont il avait acheté : ceux-ci en furent quitte, à la vérité pour rendre l'argent sans aucun échange ; mon commissionnaire rendit aussi ses bénéfiques et le Turc ne rendit rien“... (pag. 249, vol. I).

„...S'a întâmplat ca un nenorocit de *Evreu*, pe care-l însărcinasem să-mi facă târguelile și pe care dorința de a mă încărca la prețul cumpărăturilor îl orbise asupra pericolului sarcinei date, a fost descoperit, bătut și silit să indice, zelosului meu purtător de grijă, pe negustorii la cari făcuse târguelile ; aceștia au fost

1) „Mémoires du Baron de Tott, sur les Turcs et les Tartares. A Amsterdam. MDCCLXXXV (1785)“, 2 vol.

scuțiți de pedeapsă, ce e dreptul, înapoiind însă banii fără altă despăgubire; însărcinatul meu înapoiase-și dânsul câștigurile, dar Turcul nu a mai înapoiat nimic“... (pag. 249, vol. I).

„... Mon nouveau conducteur (în Basarabia) était un *Juif* renégat né en Pologne. In parlait Allemand, et il avait tant à parler, que je n'eus besoin de lui faire aucune question, pour savoir à fond toute son histoire“... pag. 289, vol. I).

„...Noua mea călăuză (în Basarabia) a fost un *E-vreu* renegat, născut în Polonia. El vorbea germana și-i plăcea într'atâta să vorbească, că nu mai era necesar să-i mai pun vreo întrebare ca să aflu întreaga sa poveste“... (pag. 289, vol. I)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„...Les villages que nous traversions, compris dans la devastation qui courrait la Moldavie, nous offraient à peine le couvert pendant la nuit. La Valachie avait essuyé les mêmes ravages de la part de quelques troupes Turques destinées à joindre le Kam.,, quelques Sipahis avaient porté leurs attentats jusques sur la personne du vieux Rabin de la *Synagogue*, et celle de l'Archevêque Grec“. (pag. 406 407, vol. I).

„... Satele, prin care am trecut, cuprinse în prăpădul care acoperia Moldova, de abia ne puteau oferi un adăpost pentru noapte. Valahia suferise aceleași pustiiri din partea câtorva trupe turcești, menite să se unească cu Hanul... Câțiva Spahii împinseră atentatele lor până *asupra persoanei bătrânului Rabin al Sinagogei*, și aceia a Vlădicăi“. (pag. 406-407, vol. I).

(Dl. Prof. N. Iorga, în „Istoria Românilor prin călători“, vol. II, pag. 162. Ed. I, București, 1921, scrie :

„Dela Botoșani se îndreaptă spre Iași: aici începuseră Turcii excesele lor: Mitropolitul se pare că fusese insultat, ca și rabinul“.

Cetind, însă, cu atenție, textul baronului *de Tott*, nu reiese clar, că ar fi vorba de mitropolit și de un rabin din Iași).

Kleeman, Nicolas-Ernest

„...J'ai attendu son retour à *Kili...* Pendant cet intervalle, un *Juif* avec lequel j'avois fait connaissance, et qui m'avoit paru très-serviable, m'a amené un esclave, natif de Coblantz, nommé Ernest Moser“. (pag. 37).

„...am așteptat întoarcerea sa la *Kilia...* În timpul acesta, un evreu, cu care făcusem cunoștință și care-mi păruse foarte îndatoritor, mi-a adus un sclav, de fel din Coblantz, pe care-l chema Ernest Moser“. (pag. 37).

Caushan. „Le consul était absent, et parti, à ce que j'ai appris, pour la Pologne; ce qui ne m'a pas empêché d'envoyer chez lui, présenter mes obéissances à son secretaire...

A mon arrivée j'ai trouvé auprès de lui un *Juif allemand* qu'il avoit fait venir pour nous servir d'interprète; mais lorsque je lui eus dit que je parlois latin, il l'a renvoyé sur-le-champ“. (pag. 46).

Căușani. „Consulul lipsise, plecat fiind, după cât aflasem, în Polonia; ceeace nu m'a împedecat de a

1) „Voyage de Vienne à Belgrade et à *Kilianova*. Dans le pays des Tartares Budziacs et Nogais... Fait dans les années 1768, 1769 și 1770.. Traduit de l'allemand. A Neuchatel, De l'imprimerie de la Société Typographique. MDCCLXXX (1780).

trimete la el, de a prezenta supusele mele salutări secretarului său...

La sosirea mea am găsit pe lângă el un *Evreu german*, pe care-l chemase să ne slujească de interpret; când îi spusei însă că vorbeam latinește, l'a concediat imediat"... (pag. 46).

Carra ¹⁾

„...Il y a une grande quantité de hâras conduits par des Arméniens on des *Juifs*“. (pag. 182).

„...Se află un mare număr de herghelii, conduse de Armeni sau de *Evrei*“. (pag. 182).

„...*Les femmes juives* de ces Provinces, au lieu d'adopter cette manière qui ne leur conviend droit pas, puis qu'elles content leur cheveux, garnissent leurs bonnets d'un chapelet de ducats autour du visage“... (pag. 215).

„...*Femeile evreice* din aceste provincii, în loc să adopte acest fel care nu le-ar conveni, pentrucă .ele își taie părul, își împodobesc perucile cu o pălăriuță prinsă în galbeni și legată în jurul obrazului“... (pag. 215).

1) „Histoire de la Moldavie et de la Valachie... A Jassy. Aux dépens de la Société Typographique des Deux-Ponts MDCCLXXVII (1777)“.

Bauer, de ¹⁾

„...si l'on trouve parmi eux (Valahii) des fourbes, ce sont presque toujours des Arméniens, des Grecs et des Juifs“... (pag. 21)

„...dacă se găesc printre ei șireți, ăceștia sunt mai totdeauna Armeni, Greci și Evrei...“ . (pag. 21).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„...On y (in Valahia) trouve à la vérité des gens de toutes sortes de profession, mais ce sont les plus lourds et les plus ignorants que j'ai vûs. Les meilleurs d'entre eux sont Arméniens, ou Juifs, et pour les métiers bas, les Zigans ou Bohémiens, car les Valacques eux-mêmes ne sont nullement portés à s'appliquer à quelque chose qui exige du jugement, des soins et un travail assidû“... (pag. 23 și 24).

„...Găsești, acolo, într'adevăr, oameni de toate meseriile, dar sunt dintre cei mai neîndemânateci și mai ignoranți ce ce am întâlnit. Cei mai buni dintre ei sunt Armeni, sau *Evrei*, iar pentru meseriile inferioare, Țigani, căci Valahii înșiși nu se zoresc de loc să incline spre ceva care cere chibzuială, grijă și muncă stăruitoare“ . (pag. 23 și 24)..

1) „Mémoires Historiques et géographiques sur la Valachie... A Francfort et Leipsic, chez Henry-Louis Broenner, 1778“.

„...Les marchands sont *ou natifs ou étrangers*; parmi les premiers on comprend aussi les *Armeniens et les Juifs*“... (pag. 47).

„...Negustorii sunt sau *băstinași sau străini*, printre cei dintâi se înțeleg de asemenea pe *Armeni și pe Evrei*“. (pag. 47).

„...Les Brancowans habitans de Cronstadt, tributaires en vertu d'une convention... *Les Juifs*, les quiprovazi et les Cabi-liens, certains habitans venus de l'autre côté du Danube, tous tributaires par convention“... (*Des Bresles*—pag. 74-75).

„...Brâncovenii care locuiesc în Brașov, tributari, în virtutea unei convențiuni...

Evreii, bulgarii chiprovaci și Sârbii, unii locuitori veniți de pe malul celalalt al Dunărei, toți tributari, prin convențiune“. (*Despre Bresle*, pag. 74-75)...

Sulzer, Franz Ioseph ¹⁾

„*Kimpulungu...* Er hat seine regelmässiger Gebäude und Einrichtung den Sachsen in Siebenbürgen zu verdanken, welche in vorigen zeiten, da dieser Ort eine messe hatte, denselben fleissig besucht, und durch ihre manufakturen, zu deren Abholung Christen, Juden, Türken und Armnner aus der Levante sich daselbst häufig eingefunden haben sollen, zu einem ausschlichen Handlungsort und zu einer ordentlichen Niederlage gemachet haben“. (pag. 330, vol. I).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„*Câmpul-Lung...* Clădirile cele mai arătoase și organizarea, el le datorează Sașilor din Transilvania cari, pe vremuri, când această localitate avusese un bâlcu, îl vizitau stăruitor, iar produsele lor, pentru a căror cumpărare, veneau Creștini, *Evrei*, Turci și Armeni din Levant, au creiat aci un centru comercial și un depozit însemnat“. (pag. 330, vol. I).

„Der Ort *Turnul...* Seinen teutschen Namen Turn oder Thurm scheinete dieser Thurm und markt flecken von den *Juden* erhalten zu haben, welche in diesen Ländern durchhaus ein zerbrochen teutsch sprechen. Denn dass dieses Volk im vierzehnten jahrhunderte, da es von dem ungarischen König Ludwig aus Ganz Ungarn verbannet wurde, diesen Platz zu seinem Aufenthalt, und zur Handlungsniederlage gewählt, ist eine durch Ur-

1) „*Geschichte des Transalpinischen Daciens, das ist: der Walachey, Moldau und Bessarabiens...* Wien bey Rudolph Gräffer, 1781“, 3 volume.

kunden erweisliche, und durch Überlieferung bestätigte Begebenheit; weit ungewisser aber ist es, wie einige behaupten wollen, dass eben die Juden auch diesen Thurm erbauet haben“. (pag. 367-368, vol. I).

„Localitatea *Turnul*... Numele său nemțesc de Turn, se pare că acest Turnul, — centru de comerț, — să-l fi căpătat de la *Eurci*, cari în aceste provincii vorbesc exclusiv o nemțască stricată. Că poporul acesta, expulzat din Ungaria în secolul al paisprezecelea de regele Ludovic, a ales această localitate ca loc de așezare și de comerț, faptul este de dovedit și confirmat de hrisoave și de tradiție; este însă nesigur, după cum unii țin să afirme, că *Evreii* să-l fi întemeiat“. (pag. 367-368, vol. I).

Tirgul Fromós. Weit gefehlt dass er jetzo einen schönen marktflecken vorstellte: so ist er vielmehr ein armseliges nest, wo eine Menge *Juden* wohnt, und wo nichts als ein verfallener fürstlicher Palast zu sehen ist“. (pag. 389, vol. I).

„*Târgul Frumos*. Departe să reprezinte acuma un târg frumos: e mai mult un biet colț sărăcăcios, unde trăesc o mulțime de *Evrei* și nimic de văzut, decât un palat domnesc dărăpănat“. (pag. 389, vol. I).

„*Piatra*, ein offener Ort an der Bistritza, hat nichts besonderes, als einen Jahr- und Wochenmarkt, *viele Juden*, Krämer, Weinschenken, und Kirchen, die einzigen Kennzeichen und Vorzüge der moldauischen Landstädte. aufzuweisen“, (pag. 416, vol. I).

„*Piatra* — localitate deschisă, pe Bistrița, n'are nimic deosebit decât un bâlcu săptămânal și unul a-

nual, *mulți Evrei*, neguțitori, crâșmari și biserici, singurele caracterizări și distincțiuni ale orașelor moldovenești, vrednice de însemnat“. (pag. 416, vol. I).

„*Bukowina*. 526 alte jüdische Familien... In einer Beschreibung, die ich von diesem Lande unlängst erhalten habe... 870 *Juden*“... (pag. 429, vol. I).

Bucovina. „...526 vechi familii evreești... Intr'o descriere, căpătuită nu de mult, asupra acestei țări... 870 *Evrei*“. (pag. 429, vol. I).

„Nach der Beschreibung der christlichen Einwohner Transalpiens habe ich auch einige Nachricht von den *Juden*, die diese Länder mit ihnen bewohnen, hinten anzufügen versprochen. Ich wille mich meines versprechens so kurz, als es mir möglich, entledigen.“

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dass schon sehr frühzeitig, schon indem ersten christlichen Jahrhunderten und vermuthlich bald nach der Zerstörung Jerusalems, durch Titus Vespasianus die Juden zum erstenmale unter dem Könige Decebal in die dacische Provinzen gekommen, lässt sich nicht in Zweifel ziehen, wenn anders die allgemeine Sage, und eine nicht ganz zu verachtende ueberlieferung gegründet ist, welche uns lehret, dass sie an dem platze des heutigen Dorfes Thalmatsch beym Rothen Thurm unweit Herrmanstadt in Siebenbürgen, die schon in alten zeiten berühmte Handelsstadt, die sie Thalmus nannten, erbauet haben. Es liegt dieser Ort in einer gegend dicht an der Gränze Walachey, welche es gewiss machet, dass diese ersten dacischen Juden vorhin in der Walachey gewesen, und erst von daher nach Siebenbürgen gekommen sind. Hingegen ist in der Moldau fast kein marktflücken, der nicht mit Juden, die in ihren eigenen Häusern wohnen, fast angefüllet wäre. Besonders giebt es in der Bukowina schr viele, und in Tschernowitz ist die Schönheit der Judenweiber so berufen, dass man sie für die einziga Merkwürdigkeit dieses Ortes ausgicht“ (pag 147-150, vol. II).

„După descrierea locuitorilor creștini ai Valachei, am căpătat și unele știri asupra *Evreilor*, cu cari locuiesc împreună în aceste provincii, știri, ce am promis a le adăoga la urmă. Vreau să-mi îndeplinesc făgăduința, cât mai pe scurt.

Nu rămâne îndoială, că din timpuri foarte vechi, din chiar primul secol al Creștinismului și, probabil, după dărămarea Erusalimului, de către Titus Vespasianus, *Evreii* au venit pentru întâia oară în provinciile Daciei, sub regele Decebal și pe de altă parte cunoscuta legendă și o tradiție care nu se poate nesocoti, stabilesc și ne învață, că ei au întemeiat, pe locul unde se află astăzi satul Tălmaci, lângă Turnul Roș, nu departe de Sibiu, în Transilvania, un însemnat centru de comerț, pe care îl chemau Thalmus și care în timpurile antice fusese vestit. Localitatea această se găsește chiar la granița Valahiei, ceiace desigur înseamnă că primii Evrei daci locuiau întâiu în Valahia, de unde, apoi, au trecut în Transilvania. În schimb nu se găsește aproape nici un târg din Moldova care să nu fie locuit de Evrei, având casele lor proprii. Mai cu seamă se găsesc foarte mulți în Bucovina iar la Cernăuți, frumusețea femeilor evreice e vestită și e singurul lucru vrednic de pomenit al acestei localități“. (pag. 147-150, vol. II).

„...als da sind die *Braschowanen* (nicht Brankowanen, wie es in den Bauerschen Memoires heisset) d. i. die walachischen Kaufleute von Braschow oder Kronstadt, die aus Silistra, die Armenier, die hieher handeln, oen Kiprowatzer und Kabilier aus den Bulgarey, *die Juden*, und über haupt alle ausländischen Kaufleute“. (pag. 379-380, vol. III).

„...Sunt Brașovenii (și nu Brâncovenii, cum scrie în Memoriile lui Bauer), adică negustorii Valahi din Brașov, sunt apoi din Silistra, Armeni, cari negustoresc aci, Chiprovacii și Sârbii din Bulgaria, Evreii și mai cu seamă toți negustorii străini“. (pag. 379-380, vol. III).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Gebhardi, Ludewig Albrecht ¹⁾

„Seit dieser Zeit genoss der Fürst (Bethlen) der Ruhe, und wandte selbige zur Ausführung verschiedener grossen Entwürfe an. Er entdeckte, dass in seinem Gebiete sich eine besondere Secte hervorthat, welche die jüdische Sabbathsfeyer und Verbote gewisser Speisen beobachtete, und die heilige Dreyeinigkeit verwarf, ohngeachtet sie sich äusserlich zu dem Christenthume bekannte. Diese Secte, die man die judaizanten ('Sidozo) und Sabbatharier (Sczombatos) nannte, ward 1618 am 4 October verworfen und von den geduldeten Religionen ausgeschlossen“. (pag. 163-164, partea III-a).

„De atunci Principele (Bethlen) se bucură de liniște și întrebuița acest timp la îndeplinirea a diferite mari planuri. El aflase că pe teritoriul său se ivise o sectă ciudată, care sărbătorea ziua de Sâmbătă și respecta, după religia evreiască, interzicerea anumitor mâncăruri iar Sf. Treime n'o recunoștea cu toate că în aparență sectanții se considerau creștini. Această sectă, numită judaisanți (Sidozo) și Sâmbeteni (Sjombatos), a fost condamnată la 4 Octomvrie 1618 și exclusă dintre religiile tolerate. (pag. 163-164, partea III-a).

„Am 13 Nov. 1594. Aber der Woiwode merkte des Sinans und der Tataren Absicht, liess 2000 siebenbürgische Hungaren,

1) *Allgemeine Weltgeschichte* von der Schöpfung an bis auf gegenwärtige Zeit... *Des funfzehnten Bandes (dritte et vierte Abtheilung)*... nach dem Plan Wilhelm Guthrie, Johann Gray... Leipzig, bey m. g. Weidmanns Erben und Reich, 1782“.

die auf seine geheime Veranstaltung an der Gränze bereit standen, zu sich kommen, stellte den walachischen Landständen die gefahr, die ihnen drohete, in einer Versammlung mit grosser Beredsamkeit vor, bekam ihre Einwilligung zum Beytritt zu dem sogenannten grossen Bunde, und liess an einem einigen Tage Zweytausend Janitscharen und alle Türken und Juden, die sich innerhalb den Gränzen der Walachey fanden, todtschlagen“. (pag. 362, partea IV-a).

„13 Noemvrie 1594. Dar Voievodul observă intențiunea lui Sinan și a Tătarilor; chemă 2000 de Unguri transilvăneni, cari după porunca sa așteptau la hotar, gata de luptă; atrase atențiunea autorităților valahe asupra pericolului ce le amenința, într'o adunare, unde le vorbi cu multă însuflețire și căpătă consimțământul lor de a intra în așa numita Marea Alianță și porunci într'o anumită zi, ca 2000 de Ieniceri și toți Turcii și *Evreii* cari se găseau înlăuntru granițelor Valahiei să fie uciși“. (pag. 362, partea IV-a).

„Am 13 Sept. 1600. Die Stände sandten nun zu ihrem neuen Stadthalter Basta, und liessen ihn antreiben, bald zu kommen. Basta, gehorchte ihrer Einladung, nahm von der Stadt Klausenburg Besitz, und begann seine statthalterschaftliche Regierung damit, dass er alle Walachen, Raizen und Juden, die er in dieser Stadt fand, niederhauen liess“. (pag. 392, partea IV-a).

„13 Sept. 1600. Dieta invită pe noul guvernator Basta îndemnându-l să vie imediat. Basta primi invitația, luă în posesiune orașul Cluj și își inaugurează guvernarea cu porunca, că toți Valahii, Sârbii și *Evreii* să fie bătuți“. (pag. 392, partea IV-a).

„1714. Das Volk blieb noch nach des Brankowans Fortführung mistrauisch, und zeigte von Zeit zu Zeit seinen Wider-

willen gegen die Kantakusine. Daher suchte der Woiwode es durch allerley Gefälligkeiten zu gewinnen. Er liess nämlich die Judenschulen Zerstören, weil seine Griechischgläubigen Gemeinen Unterthanen dieses wünschten“. (pag. 465, partea IV-a).

„1714. Poporul rămase încă, după deportarea lui Brâncoveanu, neîncrezător și arată din timp în timp ostilitate față de Gantacuzini. Deaceia Voievodul căută să-i câștige prin fel de fel de îndatoriri. Porunci anume ca școlile evreiești să fie dărămate, ca să fie pe placul credincioșilor ortodoxi ai clasei de jos“. (pag. 465, partea IV-a).

„Stiftung des kumanischen Bischofthums. I. Chr. 1229. Die neue kumanische gemeinde hatte mit mancherley Hindernissen zu kämpfen. Denn einmal widersetzten sich ihr die Walachen, die zu der griechischen Kirche gehörten, und dann auch die Juden und Ismaeliter, oder vielmehr die mohamedanischen Chazaren, din in Hungaren und den angränzenden Ländern Handlung Trieben“. (pag. 525, partea IV-a).

„Intemeierea Episcopatului Cuman 1229 I. Chr. Noua comunitate cumană avu de înfruntat oarecari obstacole. Întăiu i se opuneau Valahii, cari aparțineau Bisericii ortodoxe și apoi Evreii și Mahomedanii, sau mai bine zis Cazarii mahomedani, cari negustoreau în Ungaria și în țările învecinate“. (pag. 525, partea IV-a).

Hauterive, Comte d' 1)

„Il faut rendre justice aux *Juifs*: ils sont sobres, payent les contributions sans murmure, s'enrichissent lentement et n'exportent pas leurs épargnes. Ils ont donné de la valeur à quelques productions nationales; avant eux on jetoit les peaux de lièvres; ils ont vu qu'elles étaient les plus belles de l'Europe et ils en vendent tous les ans en Allemagne plus de cent milles“. (pag. 130 et 132).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Trebue să facem dreptate *Evreilor*: sunt cumpătați, plătesc dările fără murmur, se îmbogățesc fără grabă și nu duc peste granițe economiile lor. Ei au valorificat câteva produse naționale; înaintea venirii lor, pieile de epuri se aruncau; ei însă au văzut că sunt cele mai frumoase din Europa și vând în Germania peste o sută de mii pe an“. (pag. 130 și 132).

„...Enfin, au milieu des bois... Nous trouvons de l'eau, du feu, une taverne enfumée. empestée de tabac et de *Juifs*“. (pag. 328, „27-è jour. De Vaslui au milieu des bois [8 heures]“).

„Insfârșit, în mijlocul pădurilor... Găsim apă, căldură, o cârciumă plină de fum și de miros de tutun

1) Mémoire sur l'Etat ancien et actuel de la Moldavie, présenté à S. A. S. Le Prince Alexandre Ipsilanti en 1787... Bucarest, d'institut d'arts graphique Carol Göbl. 1902.

și cu *Evrei*“... (pag. 328, 27-è jour. Din Vaslui spre codri [8 ceasuri]).

„(6°).—Les *Juifs*, qu'on distingue de loin à leur figure, la plus extraordinaire qu'on voie dans aucun pays du monde, tête carrée par le haut, pointue par le bas, hérissée d'un bonnet de poil noir d'où pendent par devant deux tresses de cheveux de toute leur longueur, tandis que le derrière de la tête est rasé, et qu'une petite barbe au bout du menton ailonge leur visage et leur donne un air de chèvre d'Angora. (pag. 354, cap. „Iasi et ses habitants.—Les races.—La religion et la langue“).

„(6°).—*Evreii*, pe care-i deosebești dela distanță, după figura lor care e cea mai ciudată din câte se află prin alte țări; au capul pătrat la partea de sus, țuguiat înspre partea de jos și zbârlit prin cușma de blană neagră ce o poartă, de unde atârnă pe obraz două șuvițe împletite de păr, dealungul său, pe când partea dinapoi a capului e rasă, iar o mică bărbuță în vârful bărbiei le prelungește fața, și le dă înfățișarea de capră de Angora“. (pag. 354).

„Les *juifs* de ce pays ont des mœurs particulières qui les distinguent de tous les autres juifs de la Turquie et du monde. Leur avidité est moins odieuse, ils sont moins fripons, moins sales et moins détestés qu'ailleurs. Il paraît que le voisinage de la Pologne leur donne cette émulation de bonne conduite, qui contribue à leur bien-être dans les deux pays“. (pad. 367).

„*Evreii* acestei țări au moravuri deosebite, care le deosebesc de toți ceilalți Evrei din Turcia și restul lumii. Lăcomia lor nu este atât de urâtă, nu sunt atât de pișcheri, atât de necurați și nu sânt atât de înjurați ca în altă parte. Se pare că vecinătatea Poloniei le dă această emulație de bună purtare, care contribuie la buna lor stare în amândouă provinciile“. (pag. 367).

„On ne trouve nulle part au monde un aussi grand nombre d'idiomes réunis dans une aussi médiocre population J'en ai compté jusqu'à vingt et un: le grec, le turc, le moldave, l'arménien, l'arabe, le persan, le russe, le polonais, le saxon qui est une espèce d'anglais (?), le hongrois, l'illyrien, le bohême, le morave, l'allemand, le danois (?), l'espagnol, le tartare, l'anglais, le français, l'hébreu“. (pag. 369).

„Nicăiri în lume nu se găsește un atât de mare număr de limbi, strănse în mijlocul unei populații atât de neînsemnate. Am numărat până la douăzeci și una: grecească, turcă, moldovenească, armeană, arabă, persană, rusă, poloneză, sasă, care e un fel de engleză, ungurească, sârbească, țigănească, moravă, germană, daneză, spaniolă, tatară, engleză, franceză, *evreească*“. (pag. 369).

Struve ¹⁾

„If there are any common cheats among them. they almost always prove to be Armenians, Grecks, or *Jews*, who, as well here as every where else, excel in the means of enriching themselves at the expense of others“. (pag. 272, conf. *Bauer* pag. 21).

„The Moldavians are far from considering the assassination of a Turk, Armenian, or *Jew*, as contrary to the laws of society“. (pag. 330).

„Moldovenii sunt departe de a socoti, ca potrivitã legilor societãtii, uciderea unui Turc, Armean sau E-vreu“. (pag. 330).

„I do not believe that there is any country in Europe in which so considerable a mixture of nations is to be found. Besides the Moldavians, whose ancestors came ont of Transylvania, they are composed of Greeks, Albanians, Servians, Bulgarians, Poles, Cossacks, Russians, Hungarians, Germans, Armenians *Jews*, and Bohemians or Zigans“. (pag. 336).

1) „Travels in the Crimea. A History of the Embassy from Petersburg to Constantinople in 1793. In cluding their journey through... Walachia and Moldavia... By a secretary of the Russian embassy. London. Printed for G. and J. Robinson. 1802“.

„Nu cred să fie țară, în care să se găsească un amestec așa de mare de neamuri (ca în Moldova și Valahia). În afară de Moldoveni, ai căror strămoși au coborât din Transilvania, se mai găsesc Greci, Albaneji, Sârbi, Bulgari, Poloni, Cazaci, Ruși, Unguri, Nemți, Armeni, Evrei și Țigani“. (pag. 336).

Reimers, Heinrich von ¹⁾

Kischnäwa (oder Kizenau, wie ich den Ort auf einer vor mir habenden Generalkarte von der Moldau und Wallachei, vom Jahr 1774, angemerkt finde) ist ein kleiner unbedeutender Ort an dem Flüsschen Bük. *Moldauer, Griechen und Juden sind Einwohner des Städtchens*, indem es den Türken nicht erlaubt ist, sich weder in der Moldau, noch in der Wallachei häuslich niederzulassen, daher man denn auch keine Moscheen in disen Provinzen findet“. (pag. 83, vol. I. Scrisoarea a VII-a, „Jassy, am 25 Junius 1793“).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Reimers, Heinrich von

„Kişineva (sau Chişinău, cum gădesc însemnat pe o hartă generală a Moldovei și Valahiei, din anul 1774, ce se află în posesiunea mea) este o localitate mică și neînsemnată, așezată pe râul Buc. Moldoveni, Greci, și *Evrei* sunt locuitori târgului, pe când Turcilor nu le este îngăduit a locui nici în Moldova și nici în Valahia, de unde și motivul că în aceste provincii nu se gădesc moschei“. pag. 83, vol I. Scrisoarea a VII-a „Iași 25 Iunie 1793“).

1) „Reise der Russisch-Kaiserlichen Gesandtschaft an die Othomannische Pforte im Jahr 1793. Drei Theile... St. Petersburg. Gedruckt in der Schoarschen Buchdruckerei, 1803“. 3 vol.

Lejeune, I. M. ¹⁾

„Tout le commerce et les petites manufactures de première nécessité (în Valachia și Moldova) se trouvent dans les mains des étrangers. De ce nombre, les grecs qui viennent de l'Albanie ou de la Macédoine sont en première ligne ; viennent ensuite quelques Valaques de la Transylvanie, puis les Arméniens et les Juifs de la Gallicie“. (pag. 53).

„Intreg comerțul și micile industrii de primă necesitate (în Valahia și în Moldova) se găsesc în mâinile străinilor. Dintre ei se află în primul rând grecii, din Albania sau din Macedonia; după ei vin câțiva Valahi din Transilvania, și în urmă Armeni și *Evrei din Galiția*“. (pag. 53).

„...Les Grecs établis à Jassy ou à Vienne achètent cinquante mille oques de cire et les Juifs, de Brody, deux cent mille peaux de lièvres qui s'y vendent depuis peu d'années cinquante piastres le cent“. (pag. 60).

„...*Grecii* stabiliți la Iași sau la Viena cumpără cincizeci de mii de ocale de ceară, iar *Evreii* din Brody, două sute de mii de piei de iepure, unde se vând, de câțiva ani încoace, cu cincizeci de piaștri suta“. (pag. 60).

1) „Voyage en Valachie et Moldavie, avec observations sur l'histoire... augmenté de notes et additions pour l'intelligence de divers points essentiels. Traduit de l'italien... (Raicevich, Napoli 1788). A Paris, chez Masson et fils, Rue de Tournon, No. 6, 1822“.

„...Il y a en Valachie divers couvens de frères observantins de l'ordre de Saint François, qui dépendent de l'évêque de Nicopolis en Bulgarie. *Il y a même des églises luthérienes et des sinagogues...*

Les Juifs étant très nombreux ont obtenu la permission d'avoir des synagogues en beaucoup d'endroits". (pag. 138).

„...In Valahia se găsesc câteva mănăstiri de călugări franciscani, care atârnă de episcopul din Nicopole, în Bulgaria. Se mai găsesc și biserici luterane și *sinagogi...*

Evreii, fiind în număr foarte mare, au căpătat învoirea de a avea sinagogi în multe părți". (pag. 138).

Veacul al XIX-lea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Neale, Adam, docteur en médecine ¹⁾

Cernăuți: „Les maisons des Polonais sont aussi sales, et généralement beaucoup plus petites que celles des *Juifs*, et ils sont d'une malpropreté encore plus grande dans tous ce qu'ils font“... (pag. 4, vol. II).

Cernăuți: „...Casele Polonezilor sunt tot așa de necurate și, în genere, sunt mult mai mici decât cele ale *Evreilor* și sunt și mai necurați în tot ceace lucrează“... (pag. 4, vol. II).

„Le premier village considérable que nous ayons traversé, est *Dorohoi*, situé comme les autres sur le bord d'un étang ; le second *Botussano*, qui nous parut plus grand, et où nous vîmes quelques boutiques arrangées à la manière orientale. Le marchand étoit habillé dans le costume grec, et étoit assis au bord de sa fenêtre les jambes croisées, et fumant sa *Tchibouque*. Nous passâmes la nuit dans une auberge *juive* de cet endroit. Il s'y célébroit une noce ce soir-là, et les cris ou plutôt les hurlemens sauvages des conviés nous empêchèrent de fermer l'œil jusqu'au point du jour, où nos *fuhrmans* entrèrent pour nous dire qu'il étoit temps de partir.

Nous ne fûmes pas plus heureux le lendemain. C'étoit un vendredi, et à six heures du soir, nos *postillons juifs* arrêterent tout à coup dans un village appelé *Molla-Gast* ; et ni prières,

1) „Voyage en Allemagne, en Pologne, en *Moldavie* et en Turquie... Traduit de l'anglois par Charles Auguste Def... Paris, Chez Gide, Libraire, Rue Saint-Marc-Feydeau, No. 20, 1818“. 2 vol.

ni menaces, ni promesses, ne purent les engager à continuer leur route. Tout ce que nous pûmes obtenir, ce fut qu'ils cherchassent à nous procurer quelques paysans de la Moldavie, qui nous conduisissent à Jassy, mais leurs efforts furent inutiles, et il fallut bien nous décider à prendre notre mal en patience. L'hôtel dans lequel nous nous trouvâmes ainsi arrêtés, étoit, suivant l'usage, tenu par un *Juif*, et les enfans de la circoncision avoient déjà éteint leurs feux; et, ayant allumé le chandelier à sept branches, ils chantoient autour, *super flumina Babylonis*, dans la même langue dans laquelle le roi-prophète avoit composé ce cantique“... (pag. 12-14, vol. II).

„Primul târg mai însemnat prin care am trecut e Dorohoiul, așezat ca și celelalte târguri la marginea unui iaz; al doilea e Botoșani, care ni s'a părut mai mare și unde am văzut câteva dugheni orânduite după chipul oriental. Neguțitorul era îmbrăcat după moda grecească și sta pe marginea ferestrei turcește, fumând din ciubuc. Petrecurăm noaptea într'un han *evreesc* din partea locului. Se sărbătorise tocmai o nuntă în acea sară și chiuiturile, sau mai bine zis, zbieretele mosafirilor ne-au împedecat să putem închide ochii până în zorii zilei, când sosiră și *fuhrmanii* (surugii) să ne anunțe că e vreme de plecare.

Nici a doua zi n'am fost mai norocoși. Era într'o Vineri, la ceasurile șase de sară, când *poștașii noștri evrei* se opriră deodată într'un târgușor Molla Gast și nici rugămințile noastre, nici amenințările, nici promisiunile noastre nu i-au putut urni să continue drumul. Tot ce-am putut obține a fost să încerce a ne găsi câțiva țărani moldoveni, care să ne ducă până la Iași, dar toate încercările lor au rămas fără folos și a trebuit să ne hotărâm la răbdare. Hanul la care am făcut popasul, era, ca de obicei, ținut de un *Evreu* și fiii circumcisiunii stinseseră deacum luminele și aprinzând

candelabrul cu șapte brațe, cântau „*pe malurile Babilonului*“ în aceeași limbă, în care, regele — profet scrisese acest cântec“... (pag. 12-14, vol. II).

Iași: „La population est composée de *Grecs, de Russes, d'Albaniens, de Juifs, et de Moldaves naturels du pays*“... (pag. 20, vol. II).

Iași: „Populațiunea e alcătuită din Greci, Ruși, Albaneji, *Evrei* și moldoveni băștinași“... (pagina 20, vol. II).

„...Au sortir de cette plaine, une descente rapide nous conduisit droit à la ville de *Galatz*, située sur le bord du *Danube*. Un *Juif* nous accompagna jusqu'à la maison du gouverneur, vieux Turc dont l'habillement étoit aussi hideux que la figure“... (pag. 50-51, vol. II).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„...La eșirea din această câmpie, un coborâș iute ne duse drept spre Galați, așezat pe malul Dunărei. Un *Evreu* ne întovărăși până la casa guvernatorului, un Turc bătrân; a cărui îmbrăcăminte a fost tot așa de hîdă ca și figura sa“... (pag. 50-51, vol. II).

Thornton, Thomas ¹⁾

„...All other sects and religions are equally tolerated: the Lutherans have a church in Bukarest, *and the Jews a great number of synagogues in both provinces*“ . (pag. 427).

„...Toate celelalte secte și religii sunt, de asemenea, tolerate: Luteranii au o biserică în București, *iar, Evreii, un număr mare de sinagogi în amândouă provinciile*“ . (pag. 427).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) „The present state of Turkey, or a description... of the Ottoman Empire; ...Toge Ther with the geographical, political, and civil, state of the principalities of *Moldavia* and *Wallachia*... London: Printed for Joseph Mauman, 22, Poultry, 1807“.

Sestini, Domenico da ¹⁾

„Le nazioni tollerate, riguardo alla regione diversa, sono i Valachi, i Greci, gli Armeni, i Moravi, i Polacchi, i Russi, i Bulgari, i Serviani, Slavi, *Ebrei* e Zingani, e tutte queste nazioni si trovano non solamente in Hermannstadt ma anco *per tutta la Transilvania*, e quasi tutte hanno le loro sedi, o distretti distinti“. (pag. 91-92).

„Națiunile tolerate, în ceea ce privește religiile diferite, sunt Valahii, Grecii, *Ebreii* și Țiganii și toate aceste popoare se găsesc nu numai în Sibiu, dar și *în toată Transilvania*“. (pag. 91-92).

„20 giugno, martedì. La città di *Alba Giulia* é abitata da Valachi, e Tedeschi, non che da Greci, Armeni, ed *Ebrei Polonezi*“. (pag. 101-102).

„20 Iunie, Marți, Orașul *Alba-Iulia* e locuit de Valahi, Nemți, dar nu de Greci, Armeni și *Ebrei poloneji*“. (pag. 101-102).

„Gli abitanti del *Banato* sono Valachi, Raziani, Bulgari, Zingani, Tedeschi, Colonisti Italiani, e Francesi, ed anco Ungari, ed *Ebrei*“. (pag. 132).

1) *Viaggio* curioso—scientifico—antiquario per la *Valachia, Trânsilvania* e Ungheria fino a Vienna. Firenze 1815. Nella Stamperia di Luigi, e Fratelli Magheri“.

„Printre locuitorii Banatului sunt Valahi... și *Evrei*“.
(pag. 132).

„Il viaggiatore da Pressburg fino ad Hermanstadt in contra nella città, per le quali passa, degli Unguresi, e dei Tedeschi, e intieri villaggi abitati soltanto da Tedeschi, Francesi, della Lorena, stabiliti nel Banato: Italiani che fanno un piccolo commercio nella città, e nei villaggi: Sassoni, ed *Ebrei in Transilvania*, ma generalmente parlando, da Pressburg fino ad Hermannstadt, la maggior parte degli abitanti sono Ungaresi“... (pagina 295).

„Călătorul, care merge dela Pressburg la Sibiu, întâlnește, în orașele prin care trece, Unguri, Nemți... Saxoni și *Evrei în Transilvania*“... (pag. 295).

Karaczay, F. conte de ¹⁾

„...*Juden* gibt es eine Menge, sie kleiden sich türkisch un treiben Handel“. (pag. 11).

„...*Evrei*, sunt o mulțime; sunt îmbrăcați turcește și fac comerț“. (pag. 11).

„Das Recht, sich das Barthaar wachsen zu lassen, ist ein ausschliessendes Privilegium der Bojaren, das heisst des Adels vom ersten Range, worauf dieser sehr eifersüchtig ist. Bloss die Geistlichen und *Juden* dürfen sich auch dieses so wenig beneidenswerthen Vorrechts bedienen“. (pag. 20).

„...Dreptul de a purta barbă nu-l au decât boierii și numai cei de rangul întâi, drept de care sunt foarte geloși. Doar preoții și *Evreii* au voie să se folosească de acest privilegiu, prea puțin ispititor“. (pag. 20).

„Bottuschan (Botoșani) nach Galatz und Roman der beträchtlichste Ort der Moldau, hat über 1000 Häuser; die Stadt hat eine hohe, daher gesunde Lage.

Der Handel dieses Orts, der meistens durch Armenier und *Juden* betrieben wird, erstreckt sich bis Leipzig und Brody; besteht in Colonial = sächsischen manufactur = russischen Pelzwaaren, Wachs und Tabak, und ist sehr lebhaft“. (pag. 55-56).

1 „Beyträge zur Europäischen Länderkunde. Die Moldau, Wallachey, Bessarabien und Bukowina... Wien. Gedruckt bey Anton Strauss, 1818“.

„Botoșani, după Galați și Roman, e localitatea cea mai însemnată din Moldova; are peste 1000 de clădiri. Orașul e situat pe loc înalt, deci și sănătos.

Comerțul orașului, în majoritate făcut de Armeni și *Evrei*, se întinde până la Lipsca și Brody; el constă în coloniale, produse manufacturiere săsești, blănuri rusești, ceară și tutun și e foarte viu“. (pag. 55-56),

„...Die Summe der Einheimischen (in Bucovina) im Ganzen 226/486 Seelen, darunter 3/414 *Juden*“. (pag. 86).

„...Totalul băștinașilor (în Bucovina) e de 226/486 suflete, dintre care 3/414 *Evrei*“. (pag. 86).

„Die landesfürstliche Stadt Czernowitz ist der Hauptort der Bukowina...

Sie hat 672 Häuser und über 5000 Einwohner, worunter viele Armenier und *Juden*“. (pag. 91).

„Cernăuți, reședința gubernială, e capitala Bucovinei...

Are 672 clădiri și peste 5000 de locuitori, printre cari mulți Armeni și *Evrei*“. (pag. 91).

D. Gazdaru ¹⁾

1821... In questo medesimo Villaggio si fortificarono di qua dal Fiume Tombovizza alcuni soldati del Todoro, facendo delle fosse, e Terrapieni. Ogni giorno commettevano delle sevizie ai Bulgari, esigendo segnatamente de' viveri come Uomini impiegati per la Greca Redezione. Uno di questi religiosi sopraccennati visitando un Infermo, poco mancò, se esso accorgendosene presto non si ritirava in una casa Bulgara, che non gli aparasero due colpi di Archibuso, mentre alcuni Uomini del Todoro lo credevano *Ebreo*; questo bastò, che tutti si radessero la barba. (pag. 11-12).

E vorba de oamenii lui Tudor Vladimirescu adăpostiți la marginea satului Cioblea de lângă București.

1821... In acelaș sat se întăriră, dincoace de râul Dâmbovița, câțiva soldați de ai lui Tudor, făcând șanțuri și întărituri de pământ. Zilnic făptuiau neazuri Bulgarilor, cerându-le mai ales alimente, ca oameni însărcinați cu eliberarea Grecilor. Unul din acești cle-

1) *Diplomatarum Italicum*. Documenti raccolti negli archivi italiani, III.
D. Gazdaru. Una relazione manoscritta italiana sulla rivoluzione di Tudor Vladimirescu. Roma, Libreria di Scienze e Lettere 1935.

rici, mai sus pomeniți, vizitând un bolnav, puțin a lipsit să nu fie lovit de două lovituri de pușcă, dacă, dându-și sama, nu s'ar fi retras repede în casa unui Bulgar, căci unii oameni de ai lui Tudor îl credeau *E-vreu*; asta a fost deajuns, ca toți să-și radă barba... (pag. 11-12).

Walsh. R. 1)

Arad: „Les Juifs y sont très nombreux et composent en général la classe la plus riche. Ils sont très protégés par le gouvernement, qui leur a accordé le monopole du tabac, du blé et d'autres denrées. *Arad* est un entrepôt des marchandises que l'on embarque sur la Marosch, et qui descendent dans différentes parties de la Hongrie et de l'Allemagne“. (pagina 156, tom. 2).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Arad: „Eвреii se află aci în număr foarte mare și, în genere, ei formează clasa cea mai bogată. Ei sunt foarte ocrotiți de către guvern, care le-a acordat monopolul tutunului, al grâului și al altor produse. *Aradul* este un întrepriză de mărfuri, care se încarcă pe Mureș și care scoboară spre diferite părți din Ungaria și Germania“. (pag. 156, tom. 2).

„...Nous arrivâmes à midi au village de Domitia. L'hôtelierie était tenue par un *juif*. Au moment où nous y entrions, nous vîmes arriver dix énormes voitures attelées chacune de dix

1) „Voyage en Turquie et Constantinople... Traduit de l'anglais par H. Villmain et E. Rives... Turin 1829, chez les Frères Reycend et Co...“ 2 tomuri legate împreună.

chevaux; elles étaient chargées de laine, et se rendaient à Arad". (pag. 159, tom. 2).

Spre amiază sosirăm în satul Domiția. Hanul a fost ținut de un *Evreu*. Tocmai când intrasem în han, au sosit zece harabale mari cu câte zece cai înhămați; erau încărcate cu lână și se îndreptau spre Arad" (pag. 159, tom. 2).

Hagemeister, Jules de ¹⁾

„On y (in *Ismail*) trouve aussi quelques Russes, des Arméniens et des *Juifs*“. (pag. 83).

„Se gădesc de asemenea (în *Ismail*) câțiva Ruși, Armeni și *Evrei*“. (pag. 83).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) „Mémoire sur le commerce des Ports de la Nouvelle Russie, de la *Moldavie* et de la *Valachie*... à Odessa, D. Mieville, libraire. 1835“.

Colson, Félix ¹⁾

„Moldavie—1839

Population contribuable: *Familles.*

Juifs cabaretiere qui paient 60 piastres 1.253

On ne connaît ni le nombre des *Juifs* qui paient la taxe sur la viande et la volaille, on l'évalue à âmes 60.000".
(pag. 13). BCU Cluj / Central University Library Cluj

Locuitorii contribuabili: *Familii.*

Evrei cărciumari, cari plătesc 60 piaștri 1.253

Nu se cunoaște nici numărul *Evreilor*, cari plătesc taxa pe carne și păsări; se apreciază la suflete 60.000".
(pag. 13).

„...L'importation de la Valachie est la même pour la Moldavie; mais, à l'exception de quelques étrangers, ce sont les *Juifs* qui en sont maîtres". (pag. 211).

„...Importul în Valahia este acelaș ca și în Mol-

1) „De l'État présent et de l'avenir des Principautés de *Moldavie* et de *Valachie*, suivi des traités de la Turquie avec les Puissances Européennes, Et d'une carte des Pays Roumains... Paris, chez A. Pougin, Libraire, quai des Augustins, 49, 1839.

dova ; dar, în afară de câțiva străini, *Evrei* se găsesc în primul rând“. (pag. 211).

Les *juifs* font en Moldavie la plus grande partie du commerce intérieur“... (pag. 325).

„*Evreii*, în Moldova, fac cea mai mare parte a comerțului intern“... (pag. 325).

Les *juifs* au contraire font dans les villes tout le commerce détail ; ils s'occupent plus spécialement des eaux-de-vie, boucheries, boulangeries, goudrons, peaux d'agneaux, de lièvres fourrures ordinaires, peaux tannées, cordes, pruneaux, selles pour les chevaux“. (pag. 236).

Evreii, în schimb, în orașe, fac tot comerțul mărunț ; ei se ocupă, mai ales, cu velnițe, măcelării, pitării, păcură, piei de oaie, de epure, blănuri, piei tăbăcite, frânghii, prune, hamuri pentru cai“. (pag. 236).

Kuch, C. A. ¹⁾

„...Beharrlich verweilte er (*Mihalache Sturza*) in Petetsburg, liess neue Darlehen bei wohlhabenden *Juden* in Jassy aufnehmen, und erreichte glücklich seinen Zweck..“ (pag. 26).

„...Stăruia în şederea sa (*Mihalache Sturza*) la Peterburg, şi căpătând noi împrumuturi de la Evreii bogaţi din Iaşi, îşi ajunse în mod fericit ţinta...“ (pag. 26).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Vor allen Dingen musste er (*M. Sturza*) sich mit den *Juden* abfinden, die ihm Capitalien vorgeliehen hatten, und welche, als grösstentheils fremde Unterthanen, zu seinen dringendsten und unbescheidensten gläubigern gehörten. Seine schriftlichen Schuldbekennnisse über die empfangenen Darlehen befanden sich in den ständen der Oberhäupter der *Judenschaft*.

Unter dem Vorwande nun, dass die *Moldau*, und namentlich *Jassy*, von fremden, eingewanderten *Juden* übervölkert sei, welche, zum Nachtheile der Eingeborenen, Handel und Gewerbe an sich gerissen, setzte er eine Commission nieder, welche die Vermögensumstände und die Moralität jedes einzelnen Individiums ermitteln, und unnachsichtlich diejenigen zur Landesverweisung aufzeichnen sollte, die nicht 60.000 Piaster (ungefähr 5000 Thaler) Vermögen und einen Ladellosen Wandel nachweisen könnten.

Da nun in der Stadt *Jassy* allein gegen 30.000 *Juden*

1) „Moldauisch Walachische. *Zustände* in den Jahren 1828 bis 1843..... vormals Königlich Preussischen Consul für das Fürstenthum der *Moldau*“ Leipzig: Leopold Michelsen. 1844.

vohnen, welche grossen Theils, um der Militairpflicht in ihren benachbarten Heimathländern zu entgehen, in tiefer Armuth nach der Moldau gekommen waren, und denen man die Einwanderung gestattet hatte, so waren wohl die wenigsten im Stande, den Anforderungen dieser Commission zu entsprechen, und sieben Achttheile der jüdischen Bevölkerung gewiss der Landesverweisung ausgesetzt.

Lange hofften die bedrängten Israeliten auf eine Ermässigung dieses Gebots, und suchten sich für baares Geld bei den betreffenden Commissarien kurze Aufenthaltsfristen zu erkaufen.

Der Hospodar, vergebens den Erfolg seiner Maassregeln erwartend, liess sich die Listen der Commission verlegen und befahl, mehrere der zu Landesverweisung notirten Familien auch wirklich über Gallatz nach dem jenseitigen, türkischen Donauufer abzuführen.

Den türkischen Befehlshabern jenes Berreiches würden die verwiesenen Judenfamilien als solche bezeichnet, welche kein unbewegliches Eigenthum besässen, ihr baares Geld aber verborgen hielten, um sich den ihnen anferlegten Abgaben zu entziehen. Mehr bedurfte es nicht, um die Vertriebenen den grössten Misshandlungen von Seiten der habsüchtigen Türken auszusetzen, und nicht lange dauerte es, so wurde ihr Klaggeschrei in Jassy vernommen. Hierdurch geängstigt, bestürmten diejenigen Israeliten, denen ein gleiches Schicksal bevorstand, das überhaupt der Judengemeinde in der Moldau, den reichen Wechsler Michel Daniel, dass er sich für sie bei der Landesregierung verwende.

Du hast, sagten sie, dem Hospodaren bedeutende Summen vorgeschossen, die er dir heute noch schuldet, und auch gewiss sobald nicht wieder bezahlen wird. Wir verpflichten uns, nach und nach diese Darlehen sammt Zinsen zu tilgen, wenn du die Erlaubniss zum ferneren ungestörten Aufenthalt im Lande beim Fürsten für uns auswirken willst.

Bei diesem Antrage schmunzelte der alte geldgierige Hebräer, und freute sich in voraus des reichen Gewinnes, den er von den Bedrängnis seines ärmeren GJanbensgenossen zu ziehen die Hoffnung hatte. Nach einigen zum Schein dawider erhobenen Bedenklichkeiten willigte er ein. Er gab die dem Fürsten Stourdza geliehenen Summen höher an, als sie in der That

waren, liess sich über deren Betrag solidarische Schuldbekennnisse von der Judengemeinde, als über Vorschüsse, die er derselben gemacht, ausstellen, und bei dem Rabiner deponiren, der sie ihm später, gegen Einhändigung eines Fürstlichen Freiheitsbriefes für die Judenschaft ausfolgen sollte auf gleiche Weise amortisirte der kluge Wechsler auch die übrigen, bei anderen reichen Mitgliedern seiner Commune vorfindigen Schuldscheine des Fürsten.

Michel Daniel suchte hierauf eine Audienz bei dem Hospodaren nach, un demselben angeblich, als Vertreter der Israelitischen Gemeinde, in deren Interesse persönlich eine Bitte vorzutragen.

Am dritten Tage nach der Anbringung seines Gesuchs in der zehnten Stunde des Vormittags sollte er, zu der ihm baldigst gewährten Audienz, im Fürstlichen Schlosse erscheinen.

Die Geschäfte der in froher Erwartung harrenden Israeliten waren an diesem Morgen gänzlich unterbrochen, ihre Laden und Werkstätten sämmtlich geschlossen, und vom Reichsten bis zum Aermsten zogen sie mit ihren Feierkleidern angethan, sich blähend in der grossen Strasse zu Jassy auf und nieder. Die Ehre eines besonderen Vortrittes an den Fürstensitz war unter der Regierung aller früheren Hospodaren noch keinem Kinde Israels zu Theil geworden.

In dem Hause des alten Wechsler Michel Daniel war alles frühzeitig auf den Beinen. Mit doppelter Andacht verrichtete er seine besten seidenen Kleider an, ordnete das weissgraue Haar seines Kopfes und des lang herabhängenden Bartes, und durchdachte die Anrede, die er dem Hospodaren halten wollte. Während dessen hatte ein Haufe der ärmeren Iuden seinen altmodischen, schmutzigen Wagen aus dem Schuppen geholt, und an ein stehendes Wasser in der Vorstadt geschoben. Hier wurde dieses Alterthum von dem seit Jahren auf ihm haftenden Staube gereinigt, und mit Oel und Fischthran so lange getränkt, bis es, wie mit einem dicken Firniss überzogen, in der Sonne erglänzte.

Hierauf wurde es im Triumph wieder in den Hof des Eigenthümers zurückgebracht, und mit zwei Pferden bespannt, die seit Jahren schon zu keinem andern Dienste mehr als zum Wasseraufahren waren gebraucht worden.

Der Kutscher, gleichfalls ein langbärtiger, alter polnischer Jude, eine hohe Pelzmütze auf dem Kopfe, hatte über seinen langen, schwarzzengenen Rock einen geliehenen braunen Mantel gehangen, verschossenen Borden eingefasst war. Zwei ähnlich ausgestattete Juden endlich, von denen der eine ein Diener des alten Wechslers, der andere aber ein Volontair war, der freiwillig sich zur Dienstleistung bei diesem glanzvollen Aufzuge gemeldet hatte, standen bereit, sich bei der Abfahrt auf das hintere Packbrett des Wagens zu schwingen.

Unter diesen Vorbereitungen war nun auch der Augenblick erschienen, da Michel Daniel sich nach dem Fürstenhofe begeben sollte. Nachdem er unter beständigem Streicheln des langen Bartes, nicht mit geringer Mühe die dem Hospodaren zu haltende Anrede aus dem jüdischen Idiome in die Landessprache übersetzt, und hauptsächlich nicht vergessen hatte, die von dem letzteren ausgestellten Schuldscheine in seine Brusttasche zu stecken, trat er aus der Thür seines Hauses in den Hof. Er schien die Menge der, auf seine Abfahrt harrenden Juden nicht zu beachten, denn an der hohen Zobelmütze, die er trug, war auch nicht das leiseste Nicken zu bemerken, womit er den ehrerbietigen Gruss des Harrenden erwidert hätte. Unter beständigem, nur halbvernehmlichem Murmeln liess er sich von den vorerwähnten Dienern, die ihn unter beiden Armen fassten, in den Wagen helfen.

Nachdem auch diese, mühsam und bedächtig sich hinten aufgestellt, zogen die entkräfteten Gäule, in dem beim wasserschleppen angenommenem Schneckengange das Fuhrwerk von dannen, und so sehr auch der alte, vorsichtige Kutscher bemüht war, auf dem kürzesten Wege aus den Schmutzigen, fast unfahrbaren Nebengassen in die gepflasterte, grosse Hauptstrasse zu gelangen, so kam er doch nicht eher dahin, als bis unter dem übermässigen Schaukeln des antiken Wagenkastens die Riemen gerissen waren, an welche sich die hinten aufgestellten beiden Juden mit zaghafter Hand gehalten hatten. Desto possirlicher nahm es sich aus, als nunmehr diese beiden, auf dem Packbrette niedergekauert, sich an die Federn ängstlich anhielten, und ihre hohen Pelzmützen von dem zurückschwankenden Wagen tief über ihre bleichen Gesichter berabgedrückt wurden.

In die grosse Strasse eingelenkt, deren neuer Pflaster eine sanftere Fortbewegung gestattete, richteten sich die kauernenden Diener des alten Michel Daniel in ihrer ganzen Länge hinter dem Wagen wieder auf, die arme über die Oberfläche des Verdeckes zu ihrer Unterstüttung hinstreckend. Er selbst, der hochmütige Judenrepräsentant, sass nicht ganz aufrecht im Innern des Wagens, dessen niedrige Decke die hohe Zobelmütze gegen seinen Kopf presste, und ihm wedes gestattete, seine, mit entblössten Häuptern, zur Seite der Strasse hinstehenden, Glaubensgenossen zu grüssen, noch auch die stolze Haltung anzunehmen, die ihm, den ärmern Israeliten gegenüber, beständig eigen war.

So rollte denn endlich der langsam dahinschleichende Wagen in den Hospodarenhof hinein, in welchem aber niemand von der, ihm zahlreichfolgenden, Iudenschaft eingelassen wurde.

An der Thür des Palastes empfangen fürstliche Lakaien dem aussteigenden Wechsler und fürten ihn bis an die obersten Stufen der Treppe, wo Adjutanten ihn in Empfang nahmen und in die Gemächer einführten. Im grossen Saale waren mehrere der ersten Angestellten und Hofschargen versammelt, welche freundlich den Ankömmling umschlossen, ihm die Hände drückten, die Schultern klopfen und unaufhörlich wiederholten, wie hoch der Fürst ihn wegen des vielfachen Guten schätze, das er während seines langen Lebens schon für das Land gethan habe.

Plötzlich erschien aus einem Seitenzimmer der Oberhofmeister Petraki Asaki im Salle. Vor ihm theilte sich die Menge der Anwesenden, er reichte dem alten Wechsler die Hand, und geleihete ihn in das Gemach des Hospodaren. Auch war er der einzige, welcher dieser Privataudienz beiwohnte, weil er zu jener Zeit der erste Vertraute des Fürsten Stourdza, und, durch langen Umgang mit Hebräern, des jüdischen Dialekts so kundig war, dass er den Michel Daniel in seiner Rede, wo dessen Kenntniss der moldauischen Sprache nicht ausreichte, als Dolmetsch unterstützen konnte.

Nach dem dieser, halb moldauisch, halb jüdisch, dem Hospodaren in seinem und aller Israeliten Namen zum Regierungsantritte Glück gewünscht, und sich nebst seinen Committenten dessen Gnade empfohlen hatte, fragte ihn derselbe, was er denn

eigentlich für die jüdische Gemeinde von ihm erbitten wollte. Da stürzte Michel Daniel auf die Knie, und nach und nach auch auf sein Antlitz nieder, umfasste die Füße des Hospodaren, und liess geschickt dessen Schuldscheine aus seiner Brusttasche unter den Sessel auf den Fussboden hingleiten. Mit Behendigkeit aber zog Petraki Asaki, der sich schon hinter den Stuhl des Fürsten gestellt, die niedergelegten Documente hervor, um sich von deren Aechtheit zu überzeugen, und gab diesem alsbald durch ein Zeichen zu erkennen, dass er seine Originalschuld Verschreibungen wirklich in Händen habe.

Michel Daniel hatte sich inzwischen wieder allmählig von jener tiefen Prostration in eine halb aufrechte Haltung versetzt, und brach in diese Worte aus: Gott, unser Herr und Vater ist gerecht und gnädig, Ew. Hoheit sind dessen Statthalter auf Erden, und werden ihm gewiss in diesen grossen Eigenschaften nachahmen.

Erbarmen Sie sich meiner armen Glaubensgenossen, welche, ihrer Dürftigkeit wegen, aus dem gesegneten Lande vertrieben werden sollen, über das Ew. Hohheit herrschen.

Der Hospodar erwiederte mit Freundslichkeit, dass er den Gegenstand dieser Bitte in Heberlegung nehmen und recht bald darüber entscheiden wollte. Der Supplikant aber, welcher mit Petraki Asaki übereingekommen war, dass er, nach der Rückgabe jener Schuldscheine, nicht ohne einen schriftlichen Befehl des Fürsten, wodurch den Juden für künftighin ein ungestörter Aufenthalt im Lande zugesichert, und jene, sie so sehr beunruhigende, Commission sofort aufgehoben würde, die Audienz verlassen sollte, auch kühner gemacht durch das überaus beträchtliche Geschenk, welches er so eben dem Hospodaren zu Füßen gelegt hatte, begann von neuem: Nur die schleumigste Hilfe Ew. Hoheit kann meine bedrängten Mitbrüder retten. Vielleicht dass in demselben Augenblicke, wo ich Ew. Hohheit um Gnade für sie anflehe, ganze Familien derselben ins Elend hinaus getrieben werden. Verleihen Sie mir gnädigst mir ein schriftliches Wort, welches Ihren Willen zu Gunsten der Unglücklichen bekunde, und ich werde damit eilen, ihren Drangsalen ein Ende zu machen.

Auf einen Wink des Hospodaren holte Petraki Asaki Fe-

der, Tinte und Papier herbei, in welches letztere er des Fürsten Schuldbriefe eingelegt hatte. Mit sichtbaren Wohlgefallen betrachtete dieser hinter dem Papiere die so sinnreich enigelösten Schuldverschreibungen, dann zog er einen Bogen hervor, und schrieb Folgendes darauf an seinen Minister Katarschiu :

Das Departament des Innern wird sofort dafür Sorge tragen, das die von mir wider die judischen Einwohner der Moldau angeordnete Operationsmaassregel zurückgenommen, und die zu diesem Zwecke niedergesetzte Commission aufgehoben werde. Auf Grund genauer Erwägung der Umstände, und der von mir veranlassten Ermittlungen, habe ich beschlossen, dass die hebräische Nation künftig immerdar einen ungestörten Aufenthalt im Lande geniessen solle.

Von diesem Beschlusse musste Petraki Asaki sofort ein Duplikat ausfertigen, welches von dem Hospodaren unterzeichnet, sammt dem eigenhändig geschriebenen Exemplare, dem Supplikanten übergeben wurde.

Dieser hatte sich auf ein Zeichen, das der Fürst ihm während des schreibens gegeben, aus seiner knieend bittenden Stellung bereits wieder erhoben, that nun im Ausdrucke des Dankes einen nochmaligen Fussfall, und wurde unter den wohlwollendsten Verheissungen entlassen. In den Vorsaal zurückgetreten, umringten den Hochgeehrten nochmals die freundlichen Bojaren.

Unter warmen Händedrücken und vertraulichem Bartstreicheln erreichte er wieder die Thür, an der Hand der Adjutanten die Treppe, und hier, unter Mithülfe der Fürstlichen Dienerschaft, und gegen Austheilung namhafter Trinkgelder, seinen alten Wagen.

Schneller als sie gekommen, trappelten die alten Zugthiere über den geebneten Hofraum, und erst auf der Strasse fielen sie wieder in den gewohnten, langsamen Gang.

Mit Lesung der ihm anvertrauten Papiere beschäftigt, gelangte Michel Daniel vor das Haus des Ministers Katarschiu, der ihm ungesäumt sehr freundlich aufnahm. Der Begünstigte säumte hier ebenfalls nicht, durch wohlklingende Gründe diesen und seinen Kanzleidirector zur baldigen Vollbringung des Fürstlichen Willens zu vermögen, fuhr dann in seine eigne Behausung zurück, und unterliess nicht, durch seine Comptoirdiener

auch noch die Expedienten und Copisten zu beschicken und zu beschenken, welche möglicherweise mit der fraglichen Judenangelegenheit in Berührung kommen konnten.

Ein wahrer Messias war Michel Daniel in sein Haus zurückgekehrt; doch liess er augenblicklich sein Hofthor verschliessen und nur so viel zum Troste der ängstlich harrenden Israeliten hinaussagen, dass er ein glückliches Geschäft mit dem Hospodaren abgeschlossen habe. Fröhlich setzte er sich mit seiner Familie und seinen Hausgenossen zu Tische, erzählte ihnen hundertmal die freundlichen Worte der Hospodaren wieder, und wie die im Vorsaale zurückgebliebenen Bojaren ihn ehrerbietig begrüsst hätten, trank einige Gläser griechischen Weines mehr als andere Tage und legte sich nieder zu der gewohnten Siesta.

Um halb sechs Uhr des Abends thaten sich die Flügel seines Hofthores wieder auf. Jedermann hatte für diesen Abend Zutritt in seinem Hause, und er wurde nicht müde in wiederholtem Erzählen der Ehren, die ihm an dem verflossenen Tage zu Theil geworden waren. Hatte er bisher schon in hohem Ansehen bei seinen Glaubensgenossen in der Moldau gestanden, so war durch das heutige Begebniss deren Ehrfurcht vor ihm noch bedeutend gesteigert worden (pag. 32—43).

„...Trebuie în primul rând (M. Sturza) să reguleze socotelile cu *Evreii*, care-i acordaseră împrumuturi, Evrei, din cari cea mai mare parte, fiind supuși străini, erau creditorii săi cei mai grăbiți și mai plicticoși. Creanțele sale pentru banii împrumutați se găseau în mâinile fruntașilor *Evreimii*.

Sub pretextul că în Moldova și mai cu seamă în Iași se găsesc prea mulți *Evrei* veniți din alte țări, care în paguba celor băștinași au acaparat comerțul și industria, numi o comisiune care să stabilească situația morală și materială a fiecărui individ în parte și, fără nici o îndulgență, să înscrie pentru a trece peste graniță pe toți acei cari nu vor putea dovedi o avere de

50.000 de plăștri și o purtare ireproșabilă. Deoarece numai în orașul Iași se aflau peste 30.000 de *Evrei*, cari în cea mai mare parte au venit din țările vecine, pentru a se sustrage dela serviciul militar și trăiau în mare sărăcie, li s'a permis intrarea în țară. Foarte puțini din ei se găseau în situația de a putea face față pretențiilor comisiunii, astfel că șapte optimi din populația evreiască au fost deadreptul sortite să fie izgonite din țară.

Mult timp năcăjiții *Evrei* au sperat în domolirea acestei porunci domnești și căutau, în schimbul banilor, să obție dela membrii comisiunii, scurte îngăduiri de ședere în țară.

Hospodarul așteptând zadarnic rezultatul măsurilor ordonate, ceru comisiunii să i se prezinte listele întocmite, și porunci ca mai multe din familiile notate pentru expulzare să fie trecute prin Galați pe malul turcesc al Dunărei. Autorităților turcești de dincolo li se comunicase, că aceste familii evreiești expulzate, nu posedă nici o avere nemișcătoare, în schimb țin ascunși banii, pentru a se sustrage dărilor. Atât a fost de ajuns pentru ca izgoniții să îndure cel mai neomenos tratament din partea Turcilor, și după scurt timp, strigătul disperat al *Evreilor* ajunse la Iași.

Neliniștiți la rândul lor, *Evreii* din Iași, pe cari îi așteptase aceiaș soartă, au asaltat pe fruntașul *Evreimii* din Moldova, pe bogatul bancher Michel Daniel, ca să intervieve pe lângă guvernul țării în favoarea lor.

Ai împrumutat Domnitorului, spuneau ei, însemnate sumi de bani, pe care ți le datorează astăzi și pe care nu ți le va putea înapoia prea curând. Ne îndatorăm noi, să-ți acoperim, cu încetul, aceste împrumu-

turi cu dobânzile cuvenite, dacă te vei învrednici a căpăta dela Domnitor îngăduirea liniștitei noastre șederi mai departe.

La această propunere bătrânul Evreu zâmbi, mulțumit că va putea obține un câștig însemnat de pe urma situației strâmtorate, în care se aflau coreligionarii săi săraci. Bancherul ceru un răgaz pentru o aparentă chibzuire, după care se învoi. El arătă sumele datorate, cu mult mai mari decât erau de fapt, ceru pentru aceste sumi creanțe solidare dela comunitățile evreiești, ca pentru datoriile directe, contractate de ele, și aceste creanțe să fie depuse în mâinile rabinului, care i le va încredința, în schimbul documentului domnesc de liberă petrecere pentru Evreii din țară.

După acelaș chip, lichidase deșteptul bancher și celelalte datorii ale Domnitorului, către alții bogătași Evrei ai comunității.

Michel Daniel căută după aceasta obținerea unei audiențe dela Domnitor, pentru a-i supune o rugămintă, ca pretins reprezentant al comunităților Evreiești.

La a treia zi după înaintarea cererei, la orele 10 înainte de amiază, trebuia bancherul să se înfățișeze la palatul domnesc, în audiența acordată.

Toată activitatea Evreilor, nerăbdători în acea dimineață, a fost întreruptă; dughenele și atelierile cu totul închise și dela cel mai bogat la cel mai sărac, gătiți în haine de sărbătoare, forfoteau dealungul Uliței Mari din Iași, cu satisfacție. Cînstea unei atențiuni deosebite la Reședința domnească n'a fost acordată unui Evreu sub domnia Hospodarilor înaintași. În casa bătrânului bancher Michel Daniel, decuvreme, totul a fost în picioare. Cu evlavie îndoită își făcu el astăzi rugăciunea obișnuită, cu deosebită grijă își puse el cele

mai alese haine de mătase, își pieptănă cu grijă părul argintiu al capului și al lungei sale bărbi, și chibzui asupra cuvântării ce urma să ție domnitorului. Pe de altă parte, un grup de Evrei săraci au scos din șură rădvanul de modă veche a bancherului, pe care l'au dus la o baltă de lângă marginea orașului. Aici l'au curățat de noroiul ce dănuia de ani, l'au uns cu ulei, până rădvanul a căpătat un lustru strălucitor.

După aceasta, trăsura a fost dusă în triumf la curtea proprietarului și înhămată cu doi cai, care de ani nu mai făceau altă treabă decât să care apă.

Vizitiul, un bătrân și bărbos Evreu polonez, cu o o manta cafenie împrumutată, al cărei guler avea o vipușcă galbenă.

În sfârșit, doi Evrei gătiți, din care unul servitorul bătrânului bancher, iar celălalt venit de bună voie să slujească la strălucitul fast, stăteau gata, ca la pornire, să se urce pe platforma dinapoi a rădvanului.

După aceste pregătiri sosi clipa ca Michel Daniel să pornească spre curtea domnească.

După lungi desmerdări a lungei sale bărbi, nu-i reuși tocmai ușor să traducă din limba evreească în cea a țării, cuvântarea ce urma s'o ție înaintea Domnitorului, și după ce nu uită să-și bage în buzunarul dinăuntru creanțele acestuia, păși peste pragul ușei spre curte.

Fără a băga în samă mulțimea de Evrei care așteptase plecarea, trăsuri, și fără a urni din loc căciula mare de samur, care să însemne un răspuns la ploconelile respectoase ale acestei mulțimi, se lăsă ridicat de subsuori de cei doi servitori și urcat în trăsură. Servitorii se agățară și ei cu băgare de samă pe partea

dinapoi a rădvanului, iar mărtoagele mișcară și ele din loc și porniră cu pas de melc, prin ulicioare gloduroase, pentru a scurta calea spre Ulița cea Mare, pietruită. Bătrânul vizitiu, cu toată băgarea de samă, n'a putut totuși să potolească smunciturile trăsurei, măcar că hățurile au fost ținute de mânilor vârtoase ale servitorilor dindărăt.

Tabloul a fost și mai comic când căciulile țuguiate ale acestor servitori, ghemuiți pe locul lor strâmt, zmunțiți de trăsura, se îmfundaseră peste fețele lor îngălbenite.

Dar odată ajuns în Ulița Mare, proaspăt pavată, și rădvanul căpătase o legănare mai ritmică, iar lacheii până aici ghemuiți, se înălțaseră în toată lungimea, și țineau mâinile întinse peste acoperemântul plan al trăsurei, în care ședea bătrânul Michel Daniel. El însuși, trufașul reprezentant al Evreimei nu prea ședea comod în cupeaua scundă, care îi ajunse la căciula de samur și nu-i permitea să răspundă la salutul evreimei, care erau înșirați pe ambele trotoare, cu capetele descoperite, nici nu-și putea ținea înfățișarea mândră pe care o avea deobicei, față de coreligionarii săi mai săraci.

Încet, încet, trăsura ajunse la Curtea domnească, în care nimeni din mulțimea strânsă de Evrei nu putea intra.

La intrarea Palatului, lacheii domnești au scoborît pe bancher, l'au condus până la treapta de sus a scării, unde a fost primit de aghiotanți și introdus în apartamentele Domnitorului. În sala cea mare erau adunați câțiva mari dregători și curteni, care înconjurară cu politeță pe bancher, îi strânseră mâna prietenește și-l asigurară neconținut de bunăvoința Domni-

torului, care recunoaște bunele servicii aduse țării de bancher, în lunga sa carieră.

Deodată apăru în sală, dintr'o cameră laterală, Marele Postelnic Petrache Asachi. Boerimea se dase la o parte. Marele Postelnic întinse mâna bătrânului bancher și-l pofti în apartamentul Domnitorului, și a fost singurul care a fost de față la audiență, căci pe acea vreme a fost confidentul Prințului Sturza, și din relațiile sale cu Evreii, cunoștea și dialectul evreesc, așa că îndeplinise și rolul de tălmaci, acolo unde Michel Daniel nu se putea exprima mai lămurit în moldovenește.

După ce, mai moldovenește, mai evreește, firitisi pe Domnitor, în numele său și al Evreilor, de venirea sa pe tronul țării și imploră mila pentru cei ce l-au trimes, Domnitorul îl întrebă ce anume ar vrea să obție pentru Evreimea sa. Ca răspuns, Michel Daniel căzu în genunchi și atinse fruntea de podea, îmbrățișă picioarele Domnitorului și cu îndemânare lasă să alunece sub tron, creanțele ce le ținea în buzunarul dinăuntru al hainei.

Postelnicul Petrachi Asaki, care sta la spatele tronului trase, cu agerime, documentele căzute și după ce se convinsese că sunt autentice, făcu un semn Domnitorului, că într'adevăr sunt în mâinele sale creanțele originale ale datoriiilor sale.

Michel Daniel se ridică, cu încetul, din acea respectoasă îngenuchiare, pe care o schimbă într'o ținută mai dreaptă și începu cu următoarele cuvinte: Dumnezeu, Stăpânul și Tatăl nostru, este drept și milostiv; Înălțimea Ta, locțiitorul său pe pământ, îl va urma negreșit în aceleași însușiri.

Indură-te pe bieții mei frați de credință, cari, din

cauza sărăciei lor, vor fi isgoniți din această țară binecuvântată, pe care o stăpânește Înălțimea Ta.

Domnitorul îi răspunse cu bunăvoință că va chibzui asupra acestei rugăminți și va hotărî asupra ei. Petiționarul însă, care se înțelesese cu Postelnicul Petrachi Asachi, ca în schimbul creanțelor înapoiate, nu va pleca de la Curte fără ordinul scris al Prințului, prin care se asigură pe viitor, șederea liniștită a Evreilor în țară și dizolvarea imediată a acelei comisiuni atât de aprige, prinzând curaj prin ploconul însemnat ce depuse la picioarele Domnitorului, cuvântă din nou: Numai ajutorarea imediată a Înălțimei Tale poate mîntui pe frații mei, căci este cu putință, ca 'n această clipă chiar, când eu implor îndurarea Înălțimei Tale pentru ei, familii întregi de ale Evreilor aflate în mizerie să fie izgonite din țară.

Acordă-mi, Majestate, un singur cuvânt scris, prin care să se facă cunoscut bunăvoința Înălțimei Tale, pentru acești nenorociți, și eu mă voi grăbi să pun capăt suferinței lor.

La un semn al Domnitorului, Petrachi Asachi aduse condei, călimară și hârtie, în care băgă creanțele pentru împrumuturile Domnitorului. Privi mulțumit aceste creanțe băgate în hârtie, prin care datoriile sale au devenit achitate într'un mod atât de ingenios, scoase o foaie și scrise următoarele, adresate ministrului său Catargiu:

Departamentul Treburilor Dinăuntru va purta de grijă de îndată, ca ordinul meu pentru a se lua măsuri contra locuitorilor Evrei din Moldova să fie retras, iar comisiunea, întocmită în acest scop, să fie rădăcată. Examinând împrejurările și socotind, după cercetările

comunicate, am hotărât ca, pe viitor, neamul Evreilor să fie lăsat a locui neturburat în țară.

După acest decret, Petrachi Asachi urma să scrie un duplicat, care să fie semnat de Domnitor și împreună cu manuscrisul să fie predate suplicatului.

La un semn al Prințului, făcut în timpul scrisului, petiționarul se ridică din poziția de îngenunchiare și mai făcând o ploconeală, în semn de mulțumire, fu concediat cu cele mai binevoitoare promisiuni.

Înapoiat în sala de așteptare, boerii înconjurară din nou cu amabilitate pe mult stimatul domn.

Cu calde strângeri de mână și neteziri de barbă, satisfăcut, ajunsese la ușă și condus apoi de aghiotanți până la scară, de unde ajutat de lacheii Curței, care și-au primit bacșișurile cuvenite, se urcă în cupea.

Mai repede de cum au venit, mărtoagele tropăiau pe drumul neted din curte, și numai în stradă fură nevoite să înceteze mersul, ca de obicei.

Ocupat cu cititul decretelor încredințate, Michel Daniel ajunsese la casa ministrului Catargiu, care îl primi, de îndată, cu bunăvoință. Favoritul Domnitorului nu zăbovi mult nici aici, unde stăruise, prin argumente sunătoare, atât la Catargiu, cât și la șeful cancelariei sale, ca voința domnească să fie grabnic adusă la îndeplinire și se întoarse apoi spre casă. Nu scăpă din vedere, ca prin funcționarii Băncei, să trimată bacșișuri slujbașilor, care aveau oare care însărcinare în cheștiunea evreească.

Ca un Messia adevărat se întoarse acasă Michel Daniel; totuși ceru ca poarta curței sale să fie încuiată și trimise știre Evreilor necăjiți, adunați afară, că a încheiat afacerea cu Prințul în mod fericit. Satisfăcut, se așeză la masă cu familia și obicinuiții casei, povesti

de o sută de ori cuvintele binevoitoare ce i le spuse Domnitorul, cinstea deosebită cu care l'au întimpinat boerii adunați în sala de așteptare a Palatului, bău apoi câteva pahare de vin grecesc, mai mult ca'n celelalte zile, și se culcă pentru odihna de după masă.

La ora cinci și jumătate către sară, porțile curței sale se deschiseră din nou. Toată lumea avea intrare liberă, în acea sară, în casa sa și nu osteni a repeta neconținut, onorurile de care s'a învrednicit în acea zi. Dacă până atunci se bucurase de mare stimă la coreligionarii săi din Moldova, prin evenimentul zilei, venerația pentru el a crescut considerabil". (pag. 32-43).

„Einer kleinen Unbequemlichkeit muss ich jedoch erwähnen, welche diese Truppe (pompierii) den Bewohnern der Stadt, und namentlich den luden verursacht, der aber, ungeachtet der vielen Klagen darüber, doch nicht abgeholfen wird...

Die Nachsicht ihres Oberhauptes also ist Schuld daran, dass Perl-und Truthühner in der ganzen Stadt unter keinen Schlosse sicher sind, und am allerwenigsten bei dem luden, welche deren stets in grosser Menge besitzen noch dazu aber haben einzelne Pompier die Erlaubniss erhalten, mit Federvieh zu handeln, und so geschickt es nicht selten, dass die bestohlenen lüdinnen ihre sorgsam gemästeten, in der nacht verschwundenen Hühner schon am folgenden Morgen von den diebischen Löschrännern wiederkaufen, und diesen Handel noch möglichst beschleunigen, damit dass fette Federvieh durch Verzögerung nicht erst vom Futter abkomme" (pag. 70 și 71).

„Trebuie totuși să pomenesc de o mică supărare, pe care această trupă (pompieri) a pricinuit-o locuitorilor din oraș, și anume Evreilor, care, cu toate reclamațiile făcute, n'a putut fi înlăturată...

Vina o purtase desigur indulgența Comandantului, că 'n târg găinile și curcanii nu erau asigurați, sub

nici un fel de lacăt, cu atât mai puțin ai Evreilor, care de obicei posedă aceste păsări în număr mare. Pe de altă parte unii pompieri căpătaseră voe să facă negoț de păsări, așa că nu arareori se întâmpla, ca păsările dispărute peste noapte, să fie în dimineața următoare din nou cumpărate de gospodinele Evreice de la tâharii de pompieri, și cu asta negoțul de păsări se mai întetșise, căci păsările fiind îngrășate, nu vroiau, ca prin zăbavă, să slăbească pasărea“. (pag. 70 și 71).

„...Da aber die jüdische Bevölkerung so überaus zahlreich ist, und, vom Auslande eingewandert, auch grösstentheils fremden Schutz geniesst, so hat man sehr geschickt die zu ihren gunsten sprechenden Verträge zu umgehen gewusst, die jüdische Fleischbank verpachtet und die Fleischpreise für selbige fast viermal so hoch angesetzt, als die Fleischbänke der Christen.

Ebenso müssen die Juden jedes stück Federvieh, das sie essen wollen, in ihrer Fleischbank schlachten lassen und eine verhältnissmäsige Steuer dafür erlegen. Die seltene Treue, mit welcher dieses Volk hier noch an seinen Religionsgebräuchen hängt schützt den Pächter vor Beeinträchtigungen seiner Rechte, die übrigens, wenn sie entdeckt werden, auch schmählige Bestrafung nach sich ziehen. Der Pächter der jüdischen wie der christlichen Fleischbank ist gleichfalls ein Jude.

Ein solcher Defraudant also, der heimlich selbst schlachtet, oder von den Christen geschlachtetes Fleisch isst, wird durch den Rabbiner verurtheilt, in der Synagoge längere Zeit hindurch nur an der Thür seine Gebete verrichten zu dürfen, und jeder Eintretende meidet ihn wie einen Aussätzigen. Es wird ihm ferner ein schweres Stück nicht koscheres Fleisch auf die Brust, ein gleiches auf den Rücken gehangen, und er in diesem Aufzuge durch die Strassen der Stadt geführt.

Von der Polizei wird der Uebertreter noch ausserdem, auf Antrag des Pächters, mit dreissig Peitschenhieben bestraft, ist er jedoch ein fremder Unterthan, so fällt die polizeiliche Strafe von Seiten der Lokalbehörde weg und bleibt dem Consulate anheimgestellt, zu dessen Jurisdiction er gehört.

Es ist also den Juden nichts anderes mehr übrig, als nur se wenig Fleisch als möglich zu essen, oder, da hier die Jagd ganz frei ist und man für Wildpret keine Accise giebt, recht fleissig auf die Jagd zu gehen. Hierzu haben aber die originellen Jassy'er Israeliten weder zeit noch sonstige Anlagen". (pag. 74—75).

„...Cum însă populația evrească e în număr foarte mare, și venită din țări străine, iar o mare parte chiar cu supușenie străină, s'a ocolit cu multă dibăcie convențiile încheiate în favoarea lor, prin aceea că se a-rendase abatorul evreesc, așa că prețul cărnei pentru Evrei era de aproape patru ori mai mare, decât cea provenită din abatorul creștinesc.

De asemenea, orice pasăre trebuia tăiată de Evrei, tot la abătorul lor, și să plătească pentru ea un impozit oarecare. Fidelitatea rară cu care Evreii de aici sunt legați de riturile lor religioase, pune la adăpost pe a-rendașul abatorului de atingerea drepturilor sale, care, de altfel, dacă ar fi atinse, ar atrage după sine o aspră pedeapsă. Arendașul abatorului evreesc, ca și al celui creștin, e tot un Evreu.

Delicventul care ar tăia clandestin, sau ar mânca carne tăiată de creștin, e condamnat de rabin și obligat să-și facă rugăciunea în sinagogă, lângă ușă, și e-vitat, de cei ce intră, ca un lepros. I se mai atârnă pe piept și pe spate câte o halcă grea de carne trif, și gătit în felul acesta e purtat pe străzile orașului.

În afară de asta, după arătarea arendașului, poliția mai pedepsește pe delicvent cu treizeci de lovituri de bici; dacă însă e supus străin, pedeapsa polițienească cade, și rămâne consulatului sarcina să-l judece, după legea sa.

Nu rămâne deci Evreilor decât să mănânce cât

mai puțină carne, sau, cum vânatul e aici cu totul liber iar pentru carne de vânat nici o dare de plătit, Evreii să se ducă la vânat. Pentru asta însă originalii Evrei din Iași, n'au nici timp și nici înclinații deosebite". (pag. 74—75).

„Die Juden, deren es wohl funfzigtausend in der ganzen Moldau giebt, befinden sich gleichfalls in vollkommener Freiheit ihrer Religionsübungen. Sie besitzen noch keinen eigens erbauten Tempel in Jassy oder in den übrigen Moldauischen Städten, sondern verichten ihren Gottesdienst in zu diesem Behufe gemietheten Gebäuden. Sie haben für das ganze Land nur einen Rabbiner, der in der Hauptstadt wohnt, aus Russland von ihnen dahin berufen ist, und wöchentlich zwanzig Silberrubel an Besoldung erhält.

Sowie die ganze Judenschaft noch in Haar und Bart, in Kleidung, Essen, Trinken u. s. w., mit aller Strenge an den Sitten ihrer Väter hängt, ebenso verlangen sie auch, dass ihr jetzmaliger Rabbiner und wäre er der aufgeklärteste und gelehrteste Mann seines Zeitalters, ihren Anforderungen in dieser Beziehung entspreche, und stets mit gutem Beispiele vorangehe. So wurde z. B. vor einigen Jahren einer ihrer beliebtesten Rabbiner deshalb seines Amtes entsetzt, weil er am Sabbath warmen Kaffee getrunken, den er in heissem Sande über Nacht aufbewahrt und also das Gesetz umgangen hatte.

Dem Rabbiner sind noch zwei Schriftgelehrte beigegeben, mit welchen zusammen er eine Art Friedensgericht bildet, vor welchem alle Angelegenheiten entschieden werden, die sich nicht wohl vor den ordentlichen Richter eignen, oder welche die theiligten Israeiiten lieber hier als dort erledigt haben wollen.

Dem Bau einer eignen, grossen Synagoge steht von Seiten der Landesbehörde kein Hinderniss entgegen, und sobald die Communalkasse der Judenschaft den diesfälligen Kosten wird gewachsen sein, soll, dem einstimmigen Beschlusse zufolge, auch der Tempelbau begonnen werden.

So bedeutend die Anzahl der Israeliten in Jassy, und so günstig im ganzen ihr Vermögensstand ist, so haben sie doch

auch für eine grosse Menge armer, des Broderwerbs ganz unfähiger Glaubensgenossen, auf Kosten der Gesammtheit zu sorgen. Der mit dem Bau eines Krankenhauses verknüpfte Goldaufwand hat die schon lange projectirte Herstellung einer Synagoge noch immer unausführbar gemacht.

Was die Moralität der hiesigen Juden betrifft, so steht sie der übrigen Landeseinwohner vollkommen gleich. Das heisst: es ist Redlichkeit, Treu, und Glauben in Handel und Wandel hier niergends und bei niemandem zu finden. Selbst die Eidesleistung ist hier zum bedeutungslosesten Tande herabgesunken, und oftmals sind mir Fälle vorgekommen, wo Christen wie Juden, mit unglaublicher Gewissenlosigkeit die handgreiflichsten Meineide geschworen haben.

Sehr häufig treten Juden zur griechischen, nur sehr selten zur katholischen, und niemals zur protestantischen Kirche über, weil die erste ihrer Proselyten gewisse äussere Vortheile gewährt, welche die beiden andern nicht darbieten können, und die hier gleichwohl als alleiniger Beweggrund dieser Bekehrung angesehen werden müssen.

Ein armer Jude lässt sich taufen, erhält, je nach der Freigebigkeit des Bischofs und seiner Pathen, ein artiges Geschenk an Geld und Kleidern, macht nicht selten das empfangene Pathengeschenk, mit der ihm eignen Gewandtheit, zur Grundlage seines künftigen Glückes und wird ein wohlhabender Mann.

Merkwürdig ist, dass alle getaufte Juden den Moldauischen Namen „Basil Botusat“ — Basil der Getaufte — erhalten. Dieser Name hat sich bereits so unendlich vervielfacht, dass er schon längst kein Eigename mehr ist, sondern nur noch so viel als „Getaufter Jude“ bedeutet.

In den kleineren Städten der Moldau ereignet es sich nicht selten, dass, durch habsüchtige Moldauische Beamte, die jüdischen Einwohner grober Lästerungen gegen die christliche Kirche beschuldigt werden, wobei man ihnen hauptsächlich zur Last legt, als feierten sie frohlockend die Kreuzigung Christi, indem sie, unter Vorantragung eines, an ein Kreuz gehefteten, Zerrbildes, nächtlicher Weile in ihrem Wohnorte singend umherzögen.

Ich halte diese Beschuldigungen für gänzlich ungegründet, und für in der boshaften Absicht erdichtet, um von den Ange-

klagten gewaltsam eine Summe Geldes zu erpressen. Dies gelingt auch jedesmal in Folge von Verhaftungen und Misshandlungen aller Art, die nicht eher aufhören, als bis die erzürnten Kreisbeamten mit klingender Münze besänftigt sind.

Vergebens habe ich mich mehrmals bemüht, auch nur einen scheinbaren Grund zu entdecken, worauf sich diese Anklagen stützen könnten, und ich habe nichts weiter in Erfahrung gebracht, als dass vor alten Zeiten eine ähnliche Feier bei den Juden wirklich stattgefunden habe, die immer mit schwerem Gelde gebüsst worden sei, aber schon längst nicht mehr begangen werde“.

„Evreii, cari numără cincizeci de mii de suflete în Moldova, se bucură, de asemenea, de o deplină libertate a practicelor lor religioase. Ei nu au însă un templu zidit în lași, sau în alt oraș din Moldova, dar își fac rugăciunile în case anume închiriate. Ei au un singur rabin pentru toată țara, cu reședința în Capitală, adus din Rusia, și care e plătit cu douăzeci de ruble de argint pe săptămână.

Purtarea acestui rabin, fie el cel mai luminat și mai învățat om al timpului, trebuie să corespundă în purtare, fie a bărbei, a îmbrăcăminteii, a mâncărei, a băuturii etc., obiceiurilor strămoșești, așa cum le păzește toată Evreimea și mereu el să fie pilda cea bună. Așa, bunăoară, a fost îndepărtat, acum câțiva ani, din funcția sa, unul din cei mai iubiți rabini ai lor, fiindcă băuse într-o zi de Sâmbătă cafea neagră, pe care o păstrase peste noapte în nisip încălzit și a ocolit astfel legea.

Rabinul mai are lângă el doi cărturari, cu cari formează împreună un fel de tribunal de pace, unde se hotărăsc toate pricinile care nu aparțin instanței țării, sau pe care părțile preferă să fie rezolvate aici decât dincolo.

Clădirea unei mari sinagogi proprii, nu este cu nimic împedecată din partea autorității țării; de îndată ce cassa comunității evreești va dispune de suma necesară, zidirea templului va începe, după hotărârea ce se va lua.

Cât e de însemnat numărul populației evreești în Iași și situația lor materială destul de bună, ea are totuși de întreținut pe cheltuiala obștei o mulțime de coreligionari săraci.

Nevoia tot mai mare de bani pentru clădirea unui spital, a făcut cu neputință înălțarea de mult proiectului templu.

În ce privește moralitatea Evreilor de aici, ea se potrivește minunat cu cea a celorlalți locuitori ai țării. Adecă: cinste, loialitate și bună credință în oricare afaceri nu se pot găsi aici la nimeni și nicăiri. Chiar depunerea mărturiilor e aici atât de decăzută, că mi s'a întâmplat nu arareori, ca atât Creștini cât și Evrei, să fie jurat falș, cu o lipsă de conștiință sfidătoare.

Foarte des se întâmplă ca Evrei să treacă la religia creștină ortodoxă, foarte rar însă la cea catolică, și nici odată la cea protestantă, căci Biserica ortodoxă le acordă anumite avantaje celor botezați, pe care celelalte două nu le poate oferi, și tocmai aici trebuie căutat singurul motiv al acestor convertiri.

Un evreu sărac care se hotărăște la botez, capătă, după dărnicia Vlădicăi și a nașilor săi, câte un dar însemnat în bani și haine; destul de des se întâmplă, ca darul nașului să fie un început de noroc, și cel botezat să ajungă un om bogat.

E lucru curios că toți Evreii botezați capătă numele moldovenesc „Vasile Botezatu“. Numele acesta e atât de întins, că de mult nu mai este un nume propriu, ci e înțeles mai mult ca „evreu botezat“.

În târgurile mici din Moldova se întâmplă deseori, ca funcționari moldoveni de rea credință să arunce în vina locuitorilor Evrei, calomnii grosolane, ca făptuite față de Biserica Creștină, și mai cu samă li se aruncă vina de a fi prăznuit crucificarea lui Hristos, prin aceia că atârând pe o cruce o caricatură, petrec astfel în cursul nopții în locuințele lor.

Eu țin această învinuire cu totul neîntemeiată și ticluită numai cu gândul necinstit, ca să se poată storce în mod samavolnic, din pungile celor învinuiți, o sumă de bani. Și asta reușește de fiecare dată, în urma închisorii și a maltratărilor de tot soiul, care nu încetează, până ce lăcomia funcționarilor porniți nu este îndestulată cu bani.

Degeaba m'am străduit de atâtea ori să descopăr cel mai neînsemnat motiv, pe care să se poată răzima aceste învinuiri, și nu m'am ales cu alta, decât că'n timpuri străvechi să fi existat, într'adevăr, o astfel de petrecere, care putea fi răscumpărată tot prin bani, dar care învinuire de mult nu mai stă în picioare.". (pag. 100-104).

„...doch ist dies (medicul veterinar) ein junger Mann, der erst hier seine Praxis beginnt, daher er an Geschicklichkeit von den Zigeunern auf den Lande übertroffen und in Hinsicht auf das Schlachtvieh durch die List der Juden wirkungslos gemacht wird“. (pag. 119).

„...totuși acesta (medicul veterinar) e un tânăr, începător în meseria lui, dar întrecut cu dibăcie de țigani, în sate, și în ce privește tăiatul vitelor e înlăturat, în mod viclean, de Evrei“. (pag. 119).

„...In einem grossen Walde zwischen der Stadt Piatra und

dem Kloster Niamz begegneten die Reisenden einer zahlreichen Judenkarawane, welche von dem Jahrmarkte zu Foltischeni mit einer Menge einspänniger Fuhrwerke zurückkerte. Ketrar sah mit scheinbarer Gleichgültigkeit die Vorüberziehenden an, er kannte aber mehrere wohlhabende Handelsleute unter ihnen..., und konnte seiner Raublust nicht widerstehn. Er begleitete noch eine Strecke hin den Wagen seines Herrn... Langsam hatte sich unter dessen die Israelitische Karavane vorwärts bewegt, und wenn auch mehrere Personen derselben den vormals gefürchteten Räuber wieder erkannt, so wussten sie doch von seiner Anstellung in den Diensten des Metropolitans...

Ioan Ketrar im sausenenden Galopp an der Spitze ihrer Marschkolonne ankam... den Jatagan in der Rechten, eine Pistole in der Linken, den erschreckten Hebräern zurief, dass, wer sich von der Stelle rührte, sogleich von ihm niedergeschossen werden würde.

Wie eingewurzelt blieb ein jeder der Israeliten bei seinem kleinen Karren stehen und gab willig dem drohenden Räuber das baare Geld, das er bei sich führte, hin. Nachdem dieser, ohne Geräusch und mit geringem Zeitverlust, die Beutel der Juden gefegt, beeilte er sich, auf die so eben verlassene Stelle des erzbischöflichen Reisestallmeisters zurückzukehren. Jammernd richteten die Geplünderten die Karren wieder auf, die als Barrikade des vor ihnen liegenden Defilé's gedient hatten; die ganze Gesellschaft trat berathschlagend zusammen, und beschloss, nach kurzer Rast, dem Erzbischof in das Kloster Niamz zu folgen, und von dessen Gerechtigkeit das ihnen abgenommene Geld zu reklamiren...

Mit frecher Stirn erschien der Räuber vor dem Stuhle des zürnenden Erzbischofs, und nachdem er die zunächst demselben knieenden Israeliten mit dem Fusse auf die Seite geworfen, begann er trotzig: Ew. Eminenz lassen sich von diesen Hunden, welche Ihre Freigebigkeit kennen, betrügen. Ich schwöre als ein guter Christ, dass ich keinen dieser Juden, ausser heute, jemals gesehen, und noch weniger einen von ihnen etwas entwendet habe...

Nachdem ein jeder unter hohen Bethuerungen seinen einzelnen Verlust genannt, ergab sich ein Betrag von achthun-

dert sechs und neunzig Piastern, der in Betracht seiner Mässigkeit auch wohl richtig angegeben sein mochte. Keine weitere Untersuchung wurde angeordnet, kein Urtheil über den Vorfall selbst, vernahm man aus dem Munde des Erzbischofes, er befahl dem Rechnungsführer des Klosters, einem Archimandriten, die wehklagenden Juden zu befriedigen, und diesen, sich nach Empfang des Geldes augenblicklich vom Kloster zu entfernen“. (pag. 139-142).

„... Intr'o pădure mare, între oraşul Piatra și Mănăstirea Niamțului, călătorii întâlniră o lungă caravană de căruțe cu un cal, cu Evrei cari se întorceau de la bălciul din Fălticeni. Chetraru (un bandit) privi cu nepăsare prefăcută pe trecători, printre cari recunoscu însă câțiva negustori chiaburi... și nu-și putea stăpâni pofta de tâlhar. Mai conduse puțină cale căruța stăpânului său... Caravana Evreilor tot înainta în timpul acesta, și dacă unii dintre Evreii recunoscură pe tâlharul temut de altă dată, ei știură că se află în slujba Mitropolitului...

Ioan Chetraru ajunsese în galop amețitor capul șirului de căruțe... cu iataganul în mână dreaptă și pistolul în stânga, strigă spre Evreii înspăimântați, că cine va mișca, va fi pe loc împușcat. Ca trăsnet a rămas fiecare Evreu pe lângă căruța lui, dând hoțului toți banii ce aveau asupra lor. Repede și fără zgomot deșertă pungile Evreilor, și porni fără zăbavă spre locul, unde lăsase trăsura metropolitană.

Văitându-se, Evreii își rânduiseră din nou căruțele, care erau până acum întocmite ca un zid în fața hoțului, și după sfatul ținut au hotărât, după o scurtă odihnă, să pornească cu toții la Mănăstirea Niamțului, după Mitropolit, care să le facă dreptate și, astfel, să capete banii îndărât.

Semeț apăru tâlharul înainrea jețului Mitropolitului, și infuriat, dând în lături cu piciorul pe Evreii căzuți în genunchi, începu dârz: Sfinția Ta, se lasă înșelată de acești câini, cari cunosc bunătatea Ta. Jur ca bun creștin, că până azi, n'am văzut pe nici unul din acești Evrei, și cu atât mai puțin să le fi furat ceva...

După ce fiecare arătase suma furată, sub mari jurăminte, se socoti un total de opt sute nouăzeci și șase de piaștri, care pare să fi fost suma adevărată.

Mitropolitul nu mai poruncise nici o cercetare și nici o hotărâre asupra faptului nu pronunțase, ci porunci numai Archimandritului, purtătorul socotelilor mănăstirei, să despăgubească pe Evrei, care, îndată după primirea banilor, să părăsească mănăstirea". (pag. 139-142).

„Von Verbrechen, welche durch grössere Bojaren verübt werden, nehmen die Behörden gar keine Notiz. So wurde vor einiger Zeit ein jüdischer Wechsler in das Haus eines grossen Bojaren gerufen, um sechs tausend Silberrubel gegen die verhältnissmässige Summe von Dukaten einzuwechseln. Mit diesem Gelde versehen begab sich der Wechsler zu dem Bojaren. Wurde in desen Hause ermordet, und sein Leichnam des Nachts auf die Strasse gelegt.

Der Hospodar hatte, ungeachtet der starken Inzichten, welche wider den Thäter vorhanden waren, dennoch streng verboten, diesen zur Untersuchung zu ziehen". (pag. 145).

„Crimele făptuite de boeri nu sunt de loc luate în samă de autorități. Astfel, de curând, a fost chemat în casa unui mare boer un zaraf evreu, ca să schimbe șase mii de ruble de argint în galbeni de aceiași valoare. Evreul venise cu suma necesară în casa boerului, unde a fost ucis, iar, noaptea, cadavrul a fost depus în stradă.

Cu toate dovezile contra criminalului, Domnitorul oprise cu strășnicie, ca boerul să fie cercetat“. (pag. 145).

„Hinsichts der Jurisdiction hat das Französische Consulat selbige willkürlich über elne Unzahl polnischer Juden erstreckt, von welchen jeder für diesen Schutz jährlich fünf Gulden Münze entrichtet“... (pag. 152).

„Cu privire la jurisdicțiune, consulatul francez, cu dela sine putere, a acordat protecțiunea sa la un mare număr de Evrei poloneji, dela care primea, în schimb, câte cincii florini de om“... (pag. 152).

Vaillant, J. A., ¹⁾

„Cabaretiers *juifs* 6,265. (Statistique)“.
(pag. 34, vol. III).

„Cârciumari *evrei* 6,265. (Statistică)“.
(pag. 34, vol. III).

„Les *juifs* sont ou espagnols ou polonais. Les premiers, qui viennent de Turquie, sont beaux de visage, généralement grands, se prêtent facilement à la civilisation européenne, et se tiennent plus particulièrement en Vallaquie, où il en est quelques-uns de fort instruits et de bonne société; les seconds, dont la Moldavie fourmille, et qui composent le tiers de la population de Jassy, ont quelque chose de tartare, et j'ai cru reconnaître en eux ces Avars qui, au IX-eme siècle, embrassèrent le judaïsme. Le nom de Chagan, que portent leurs rabbins, m'en a paru une assez forte présomption, c'était celui du chef des Avars; c'est encore en Russie un diplôme d'exception accordé sans doute à ceux de ce peuple qui se firent chrétiens“. (pag. 30-31, vol. III).

„*Evreii* sunt sau spanioli sau poloneji. Cei dintăi sunt frumoși, de obicei, înalți, înclinați spre civilizația europeană și trăesc mai cu samă în Muntenia, unde

1) „*La Romanie, ou histoire, langue, ... des peuples de la langue d'or, Ardialiens, Vallaques et Moldaves...* Paris, Arthus Bertrand, éditeur. 1844“, 3 vol.

se găsesc câțiva foarte instruiți și oameni de bună societate; ceilalți, de cari e plină Moldova, și care formează a treia parte din populația Iașului, au ceva tătăresc în ei, și cred că sunt din Avarii, cari în secolul al IX-lea au trecut la judaism. Numele de chazan pe care-l poartă rabinii lor, mi-a părut o presupunere foarte serioasă, fiind și acel al șefului Avarilor; astăzi încă, în Rusia, se acordă, diplomă de scutire aceloră din neamul acesta, cari trec la religia creștină". (pag. 30-31, vol. III).

„Le commerce se fait dans les Principautés par les marchands en gros, les Leipsikains et les marquitans, tous Allemands ou Ardaliens, Arméniens ou Grecs, Russes ou Juifs". (pag. 60; vol. III).

„In Principate comerțul se face de către negustorii cu toptanul, lipscani și marchitani, toți Sași sau Ardeleni, Armeni sau Greci, Ruși sau *Evrei*". (pag. 60, vol. III).

„*Ecoles de paroisses: juives*

	<u>écoles</u>	<u>élèves externes</u>
(à Bucuresci)	13	232
(à Jassi)	12	653

(pag. 94; vol. III).

„*Școli parohiale: evreești*

	<u>școli</u>	<u>elevi externi</u>
București	13	232
Iași	12	653

„on compte à :

	<i>Bucuresci</i>	<i>Iassi</i>
Synagogues	5	2

(pag. 100; vol. III).

„se numără la :

	<i>București</i>	<i>Iași</i>
Sinagogi	5	2

(pag. 100, vol. III).

Neigebaur, Dr. Joh, Ferd ¹⁾

„Die *Juden* sprechen meist ein verdorbenes Deutsch, sehr wenige spanisch...“ (pag. 6).

„Evreii vorbesc, mai toți, o nemțească stricată, foarte puțini spaniola...“ (pag. 6).

„Der Handel in diesen Ländern ist meist in den Händen von Griechen, Armeniern, *Juden* und andern Fremden...“ (pag. 11).

„Comerțul, în aceste provincii, se găsește, în cea mai mare parte, în mânilor Grecilor, Armenilor, *Evreilor* și altor străini...“ (pag. 11).

„Die kleinen Städten sind grösstentheils von *Juden* bevölkert, welche die meisten Handwerke betreiben...“ (pag. 14).

„Târgușoarele sunt, în cea mai mare parte, locuite de Evrei, cari se ocupă, mai toți, cu meseriile...“ (pag. 14).

Botoschan. „...Die Hauptstadt Botoschan ist die dritte Stadt des Fürstenthums, mit mehr als 20.000 Einwohnern... 3145 *Juden*... die *Juden* besitzen 10 Synagogen...“ (pag. 16).

„Bessreibung der *Moldau* und *Valachei*...“ Leipzig, Verlag von Beruh Tauchnitz. jun 1848.

„*Botoșani*. ...Botoșanii, oraș principal, este al treilea din Principat, cu mai mult de 20.000 de locuitori... 3145 de *Evrei*... Evreii au 10 sinagogi...” (pag. 16).

„Unter Titus, welcher Jerusalem zerstört und die *Juden* aus Palästina verdrängt hatte, sollen die ersten Niederlassungen derselben in diesen Ländern stattgefunden haben. Man sagt, dass ihnen Decebalus die Stadt Thalmus unfern des Rothenthurmpasses zum Wohnsitz angewiesen habe; eine Stadt die noch im Mittelalter durch ihren Handel sehr bedeutend war.“ (pag. 40).

„Se pare că încă sub Titus, care a distrus Erusalimul și a alungat pe *Evrei* din Palestina, aceștia să se fi așezat în țările acestea. Se zice că Decebal le-ar fi hotărât orașul Talmus, nu departe de Turnul Roș, ca loc de așezare, oraș, care încă în Evul-Mediu, a avut renume prin comerțul său“ (pag. 40).

„*Die Bevölkerung der Moldau und Valachei*. ...und zahlreiche *Juden* und Fremde ohne strenge polizeiliche Aufsicht...) (pag. 114).

„*Populația Moldovei și a Munteniei*. ...și nenumărați *Evrei* și străini fără o strictă supraveghere polițienească...” (pag. 114).

D. Judeu

1. Geburten

<u>Kreise</u>	<u>männlich</u>	<u>weiblich</u>	<u>im ganzen</u>
Dorohoy	103	70	173
Botuschan	183	190	373
Suczawa	54	49	113
Niamzu	54	23	77
Roman	36	7	43
Bakau	26	22	48
Piatra	10	12	22
Tekutz	6	4	10
Gallatz	26	12	38
Fokschan	16	14	30
Wasslui	6	9	15
Foltiszeny	15	12	27
In dem Kreise Jassy	24	25	49
In der Standt Jassy	176	108	284
	<u>745</u>	<u>557</u>	<u>1302</u>

2. Heirathem und Todesfälle

<u>Kreise</u>	<u>Heirathen</u>	<u>Todesfälle</u>		
		<u>männlich</u>	<u>weiblich</u>	<u>im ganzen</u>
Dorohoy	34	47	57	104
Botuschan	57	86	67	153
Suczawa	26	36	26	62
Niamzu	32	28	16	44
Roman	10	12	8	20
Bakau	15	21	29	50
Piatra	7	12	12	24
Tekucz	8	4	2	6
Gallatz	5	45	33	78
Fokschan	8	16	11	27
Wasslui	1	8	8	16
Foltiszeny	4	10	8	18
In dem Kreise Jassy	12	40	12	52
In der Stadt Jassy	<u>159</u>	<u>200</u>	<u>174</u>	<u>374</u>
	<u>378</u>	<u>565</u>	<u>463</u>	<u>1028</u>

Im ganzen sind im Jahre 1843 geboren worden

24,139

Es starben... 20,357

Sonach war ein Überschuss von 3,782. Mithin starben auf 100 geborne $84 \frac{1}{3}$ Personen“. (pag. 119-120).

Evreii

1. Nașteri

<u>Județele</u>	<u>bărbați</u>	<u>femei</u>	<u>total</u>
Dorohoi	103	70	173
Botoșani	183	190	373
Suceava	64	49	113
Niamț	54	23	77
Roman	36	7	43
Bacău	26	22	48
Piatra	10	12	22
Tecuci	6	4	10
Galați	26	12	38
Focșani	16	14	30
Vaslui	6	9	15
Fălticeni	15	12	27
Județul Iași	24	25	49
Orașul Iași	176	108	284
	<u>745</u>	<u>557</u>	<u>1302</u>

2. Căsătorii și decese

<u>Județele</u>	<u>căsătorii</u>	<u>decese</u>		
		<u>bărbați</u>	<u>femei</u>	<u>total</u>
Dorohoi	34	47	57	104
Botoșani	57	86	67	153
Suceava	26	36	26	62
Niamț	32	28	16	44
Roman	10	12	8	20
Bacău	15	21	29	50
Piatra	7	12	12	24
Tecuci	8	4	2	6
Galați	5	45	33	78
Focșani	8	16	11	27
Vaslui	1	8	8	16
Fălticeni	4	10	8	18
Județul Iași	12	40	12	52
Orașul Iași	159	200	174	374
	<u>378</u>	<u>565</u>	<u>463</u>	<u>1028</u>

Nașteri, în anul 1843, au fost în total 24.139

Decese 20.357

Astfel că au fost în plus 3.782

Prin urmare la 100 nașteri sunt $84\frac{1}{3}$ decese. (pag. 119—120).

„Bei den Armeniern kommen auf 100 Geburten $75\frac{25}{193}$

Sterbefälle und $9\frac{83}{193}$ Ehen, bei den *Juden* $21\frac{458}{1302}$ Ehen und $78\frac{1244}{1302}$ Sterbefälle...

In der Moldau wurden im Jahre 1843... geboren... bey den *Juden* auf 557 Mädchen 795 Knaben, mithin auf 21 Mädchen 26 Knaben.

Hiernach ist das männliche Geschlecht am überwiegendsten bei den *Juden*“. (pag. 121).

„La Armeni, la 100 de nașteri sunt $75\frac{25}{193}$ decese și $9\frac{83}{193}$ căsătorii, la Evrei $21\frac{458}{1312}$ căsătorii și $78\frac{1244}{1302}$ decese.

În Moldova, în anul 1843, au fost nașteri la Evrei, la 557 fete, 795 băieți, prin urmare la 21 fete, 26 băieți. Deci sexul bărbătesc predomină la *Evrei*“. (pag. 121).

„Am auffallendsten treten diese Verschiedenheiten bey den *Juden* hervor. Auf 284 geborene *Juden* in Jassy kommen 374 Todte; mithin starben auf 100 geborene $131\frac{3}{4}$ *Juden*; also weniger als bei den Christen. Im Kreise Bothuschan starben auf 373 geborene *Juden* 153; mithin kommen auf 100 geborene nur 43 Todte. Im Kreise Dorohoy mit 173 geborenen bei 104 Todten auf 100 Geburten 60 Todesfälle. In der Hauptstadt Jassy wurden 700 Christenkinder und 284 *Judenkinder* geboren, mithin im ganzen... 984. Da nun in Jassy eine Geburt auf 24 Lebende kommt und wenn man annimt, dass sich die *Juden* eben so vermehren wie die Christen, so müssen nach diesem Maasstabe in Jassy 21,416 *Juden* leben. Wir haben aber gesehen, dass in der Moldau auf 59 Lebende eine Geburt kommt. Es kämen daher auf die in der Moldau geborenen 1302 *Judenkinder* 76,818 *Juden*.

Unter den *Juden* wurden in der Hauptstadt Jassy 176 männliche und nur 108 weibliche Kinder geboren; es kommen daher auf 12 Mädchen 19 Knaben. Es starben 200 *Juden* und nur 174 *Jüdinnen*; mithin starben auf 29 Männer 22 Weiber. Die *Juden* sind am zahlreichsten, ausser der Hauptstadt, in den Kreisen Botuschan und Dorohoy, das ist an der russisch-österreichischen Grenze; indem sie in dem ersten Lande an der Grenze nicht gelitten werden. In Galizien aber die Armuth des Volkes ihrer Speculation nicht genügt, sie auch in beiden Ländern sich gern dem langen Militärdienste entziehen. Auf den Kreis Dorohoy kommt daher die bedeutende Anzahl von 6136 und auf Botuschaner Kreis 9027 *Juden*, wenn man dasselbe Verhältniss annimmt. Die Sterblichkeit der *Juden* ausserhalb Jassy ist bei weitem nicht so auffallend; es wurden nämlich in der ganzen Moldau (ausgenommen Jassy) geboren 1018 und starben 654, es sind daher auf 100 Geborene nur $64\frac{1}{2}$ *Juden* ge-

storben. Man muss sich daher die grosse Sterblichkeit in der Hauptstadt, welche, wie oben erwähnt, 131 auf 100 Geborene beträgt, hauptsächlich dadurch erklären, dass in Jassy sehr viele fremde *Juden* sterben, welche daselbst keinen Hausstand begründet haben; dazu kommt noch die tiefe Armuth, welcher die *Juden* in Jassy zum grösstentheil leben, und die Ungesundheit der meisten Wohnungen. Die armen *Juden* wohnen theils an dem sumpfigen Flusse Bagluj; theils so dicht zusammengedrängt dass oft 5 bis 6 Familien in einem Zimmer leben..." (pag. 122).

Ceea ce e mai surprinzător sunt variațiile care survin la Evrei. La 284 de Evrei născuți, la Iași, sunt 374 decese, mai puține deci ca la creștini. În județul Botoșani, la 373 de Evrei născuți, sunt 153 de morți, deci la 100 nașteri numai 43 de morți. În județul Dorohoi, 173 de nașteri la 114 morți, deci 60 de decese la 100 de nașteri. În capitala Iași au fost 700 de copii creștini născuți și 284 de copii Evrei născuți, prin urmare un total de 984.

De oarece la Iași proporția e de o naștere la 74 de locuitori, și dacă se admite, că Evreii se înmulțesc la fel cu creștinii, scara ar indica la Evreii din Iași 21.411 de suflete. Noi am văzut însă că în Moldova, la 59 de suflete, se arată o naștere. Ar reeși deci, în Moldova, la 1302 de nașteri de copii Evrei, 76.816 Evrei.

În capitala Iași, la Evrei, au fost 176 de nașteri, băeți, și numai 108 fete; deci la 12 fete, 19 băeți născuți. Mor 200 de Evrei și numai 184 Evreice, prin urmare la 26 bărbați mor 22 femei. Evreii trăesc în număr mare, în afară de Iași, în județele Botoșani și Dorohoi, care se află înspre granițele rusă și austriacă, de unde au plecat, din cauza persécuțiilor din Rusia și a sărăciei din Galiția și din cauza serviciului militar

din ambele țări. De aici și cifra însemnată de 6136 de Evrei în județul Dorohoi și de 9027 în județul Botoșani, admitând aceeași cauză. În afară de Iași, mortalitatea la Evrei nu este atât de izbitoare; în toată Moldova, exceptând Iașul, sunt 1018 de nașteri și 654 de decese, deci la o sută de născuți numai $64\frac{1}{2}$ de Evrei morți. Trebuie deci găsit motivul, mai ales, în faptul că'n Iași, unde după cum spuneam, mor 131 de Evrei la 100 de născuți, trăesc foarte mulți *Evrei* supuși străini, cari nu și-au întemeiat acolo căminul lor; se mai adaugă și marea sărăcie în care trăesc Evreii în Iași, și insalubritatea a celei mai mari părți din locuințe. Sărăcimea evreească locuește în parte pe lângă mlaștinele de lângă râul Bahlui, și parte atât de îngrămădiți, că trăesc 5 până la 6 familii într'o singură cameră... (pag. 122).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„*In der Walachei* hat die letzte Schätzung im Jahre 1844 stattgefunden... *Juden...* 2583“, (pag. 125).

„După ultima statistică, în anul 1844, se găsesc în Valahia... *Evrei...* 2583“. (pag. 125).

„Die meisten *Juden* wohnen in Jassy zusammengedrängt, man sagt gegen 30.000, sie besitzen ein eigenes Hospital. In demselben wurden

aufgenommen	352 Kranke ;
davon starben	67 „
geheilt wurden entlassen	285 „

(pag. 164).

Cea mai mare parte din *Evrei* locuesc în Iași, îngrămădiți; se zice, cam 30.000. Au un spital propriu, în care au fost :

spitalizați	352 bolnavi
din cari au murit	67
și vindecați	285

(pag. 164).

„...Der Bauer esscheint nicht viel besser, als der in Lumpen gehüllte Zigeuner, und auch die in den Städten—wenigstens in der Moldau—einen grossen Theil der Einwohverschaft bildenden *Juden* verkünden in ihrem aeussern keinen Wohlstand“. (pag. 167).

„...Țăranul nu trăește mai bine ca țiganul zdrențuros, și *Evreii* din târguri—cel puțin cei din Moldova—cari formează o mare parte din populație, nu dovedesc o mai bună stare“. (pag. 167).

„*Moldau.*—1844. Von 1827 *Juden*, Weinschankpächtern in den Dörfern, zu 60 Piaster jährlich... 109, 620..“ (pag. 183).

„*Moldova.*—1844. De la 1827 *Evrei*, arendași de crâșme în sate, câte 60 piaștri anual... 109, 620“. (pagina 183).

„...so sind in den Kreise Ilfow unter den oben angegebenen Privaterziehungsanstalten 13 Schulen für *Juden*...“ (pag. 219).

„...In județul Ilfov, între mai sus pomenitele școli particulare, se află 13 școli pentru *Evrei*“. (pag. 219).

„...Die meisten dieser Kaufleute sind Österreichische Unterthanen, gewöhnlich *Juden* oder Armenier, besonders zu Jassy...“ (pag. 231)

„...Cea mai mare parte din acești negustori sunt supuși austriaci, de obicei *Evrei* sau Armeni, mai cu samă în Iași“... (pag. 231).

„Die Handwerke werden meist von *Juden* betrieben, die sich auf wenige Bedürfnisse beschränken...“ (pag. 244).

„Meseriile sunt în deobște o îndeletnicire a *Evreilor*, care trăesc modest“... (pag. 244).

„*Botuschan*, zwischen der Hauptstadt Jassy und der galizischen Grenze bei Czernowitz gelegen, mit 20.000 Einwohnern, unter denen sich meist *Juden*, Armenier und Griechen befinden, welche besonders bei dem Handel mit Deutschland beteiligt sind“. (pag. 246).

„*Botoșani* se găsește între capitala Iași și granița galițiană de lângă Cernăuți, cu 20.000 locuitori, între cari mulți *Evrei*, Armeni și Greci, cari se ocupă, cu deosebire, cu comerțul cu Germania“. (pag. 246).

„*Der Handel mit Bluetegeln in der Moldau und Walachel.* ...Früher trieben gewöhnlich Griechen, *Juden* und Italiener diesen Handel... Jetzt haben die moldavischen *Juden* gelernt, selbst Buetegel in Zuchtteichen zu erziehen, und treiben einen unmittelbaren Handel mit denselben bis nach Paris“. (pag. 275).

„*Comerțul cu lipitori în Moldova și Valahia...* Pe vremuri se ocupau, de obicei, cu acest comerț, Greci, *Evrei* și Italieni... Astăzi, Evreii moldoveni au învățat să crească singuri lipitori de baltă și fac comerț cu ele, fără mijlocire, până la Paris“. (pag. 275).

„*Bukarest.* ...Endlich fünf Synagogen der deutschen und spanischen *Juden*, diese letztern sind aus Constantinopol eingewandert und gewöhnlich reicher, ihre Sprache ist eine mit der Hebräischen gemischtes Spanisch“. (pag. 296).

„*București.* ...Însfârșit cinci sinagogi ale Evreilor nemți și spanioli, acești din urmă imigrați din Con-

stantinopol și de obicei mai bogați, a căror limbă e spaniola amestecată cu ebraică“. (pag. 296).

„Die Angaben über die Bevölkerung der Stadt *Jassy* sind daher höchst unzuverlässig, ebenso wie in Bukarest, und wenn man von 80.000 Einwohnern spricht, so kommt es auf eine Verschiedenheit von etwa 10.000 nicht an. Wenn man unter dieser Bevölkerung 30.000 *Juden* annimmt, so scheint dies der Wahrheit ziemlich nahe zu kommen; denn wenigstens auf den Strassen sieht man unter 5 *Juden* höchstens einen Christen, schon deshalb, weil der grösste Theil der nicht ganz armen Leute nicht zu Fuss ausgehen kann, sondern fahren muss... nebst mehreren, aber kleinen Synagogen...“ (pag. 302).

„Datele asupra populației orașului Iași, sunt, din această cauză, cu totul nesigure, ca și la București, și când e vorba de 70.000 locuitori, este o nepotrivire cam de 10.000. Dacă se admite cifra de 30.000 de *Evrei* în mijlocul acestei populații, adevărul se pare cam aproape, căci, în stradă, cel puțin, la 5 *Evrei*, se zărește cel mult un creștin și din motivul, că cea mai mare parte din cei nu prea săraci, nu merg pe jos, ci în trăsură... pe lângă mai multe, dar mici, sinagogi“... (pag. 302).

„*Jassy*. Erst die hiesigen Deutschen und *Juden* haben vor Kurzem angefangen, einige städtische und mehr zusammenhängende Häuser zu bauen, wodurch manche Strassen endlich zeigen, dass vielleicht aus diesem Chaos einst eine Stadt werden könnte...“ (pag. 304).

„*Iași*. Nemții și *Ereii* din localitate au început, înfârșit, să clădească case mai de oraș și mai aliniate, așa că unele străzi arată, că din acest haos va naște cândva, poate, un oraș“... (pag. 304).

„Die Handwerke werden grösstentheils von *Juden* betrieben; beinah alle Schneider, Schuhmacher, Goldsticker, Tischler, Glaser u. s. w., sind *Juden*“. (pag. 306).

„Meseriile sunt, în cea mai mare parte, ocupate de *Evrei*; aproape toți croitorii, cismarii, brodierii, stolerii, sticlarii etc. sunt *Evrei*“. (pag. 306).

„*Botuschan* liegt in der obern Moldau und treibt bedeutenden Handel, ist unregelmässig gebaut, und unter der 25.000 Seelen betragenden Bevölkerung befinden sich sehr viel *Juden* und *Armenier*, welche letztern hier eine Kirche und Schule besitzen“. (pag. 310).

„*Botoșanii* se găsește în Moldova de Sus și face negoț însemnat; e clădit în dezordine și între cei 25.000 de locuitori, sunt foarte mulți *Evrei* și *Armeni*, acești din urmă având aici o biserică și o școală“. (pag. 310).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Die Anzahl der Fremden in beiden Fürstenthümern ist sehr bedeutend, besonders in den beiden Hauptstädten. Im ganzen rechnet man über 50.000 Oesterreicher, meist *Juden* aus Galizien, nach ihnen sind die Griechen am zahlreichsten, dann die englischen Unterthanen, meist aus den ionischen Inseln; Preussen befinden sich hier etwa 800 Familien mit den Angehörigen der Zollvereinsstaaten, zur Hälfte aus *Juden* bestehend; am wenigsten zahlreich sind die Franzosen und Italiäner“. (pag. 357).

„Numărul străinilor în cele două Principate e foarte însemnat, mai ales în cele două capitale. În total se socotește la peste 50.000 de austriaci, de obicei *Evrei* din Galiția, după cari vin Grecii ca număr, apoi supușii engleji, de obicei din insulele grecești; Prusacii se găsesc aici cam 800 de familii, socotind și cele ale membrilor comisiunei statelor din Uniunea vamală, din

care jumătate sunt *Evrei*; mai puțin numeroși sunt Francezii și Italienii“. (pag. 357).

„*Siebenbürgen*. Die *Juden* sind sehr zahlreich, und leben häufig auf dem Lande als Bauern oder Branntweimbrenner; in den Städten dürfen sie nicht Bürger werden, eben so wenig Gutsherren. Die Ungarn, Szekler und Sachsen haben als drei verschiedene Nationen gleiche politische Rechte auf den Landtagen; *die Walachen und die Juden werden aber nicht vertreten*, auch die Armenier beschicken nur als königliche Stadtbürger den Landtag“. (pag. 363).

„*Transilvania*. *Evreii* sunt foarte numeroși și trăiesc, de obicei, la țară, ca țărani sau rachieri; în orașe n'au dreptul să devie cetățeni și nici proprietari de moșii.

Ungurii, Secuții și Sașii, ca trei neamuri deosebite, au drepturi politice egale în dietele provinciale; *Valahii și Evreii* nu au însă reprezentanți, iar Armenii trimet în dietă deputați, numai ca cetățeni municipali“. (pag. 363).

„...Die *Juden* haben einen Oberrabiner“. (pag. 364).

„...*Evreii* au un șef rabin“. (pag. 364).

„*Bukowina*. ...und über 10.000 *Juden*“. (pag. 368).

„*Bucovina*. ...și peste 10.000 de *Evrei*“. (pag. 368).

„Die Stadt Sereth mit 4000 Einw., wovon die Hälfte *Juden* sind, soll die älteste Stadt der Moldau sein, denn 1340 war hier schon der Sitz des Kumanischen Bisthums“. (pag. 370).

„Orașul Siret cu 4.000 de locuitori, din cari jumătate *Evrei*, pare să fie cel mai vechi oraș din Moldova, căci în 1340 se afla de acum aici reședința Episcopatului Cuman“. (pag. 370).

Gerandó A. de¹⁾

„...Il faut aussi compter quelques milliers d'Arméniens, de Grecs, de *Juifs* et de Bohémiens...” (in Transilvania). (pag. 53; Cap. II. Vol. I).

„...Mai trebuie socotit câteva mii de Armeni, Greci, *Evrei* și Țigani“... (in Transilvania), (pag. 53, Cap. II, vol. I).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„A une époque plus récente, la conversion des Arméniens au catholicisme leur a valu la jouissance de leurs droits politiques, droits qui n'ont pas encore été accordés aux *Israélites*“.
(pag. 55; Cap. II. Vol. I).

„Intr'o vreme nu prea îndepărtată, trecerea Armenilor la catolicism, le-a prilejuit acordarea drepturilor politice, drepturi ce n'au fost încă acordate Evreilor“.
(pag. 55, cap. II, vol. I).

„...De tout temps les *Juifs*, ainsi que les Valaques grecs, s'étaient séparés, par leurs croyances, des Hongrois et des Saxons“.
(pag. 56; Cap. II. Vol. I).

1) „La Transylvanie et ses habitants... Seconde édition... Paris. Au comptoir des Imprimeurs unis, quai Malaquais, 15. 1850“. 2 vol.

„...Din toate timpurile, *Evreii* ca și Valahii ortodoxi, se despărțiseră, prin religiile lor, de Unguri și Sași“. (pag. 56, cap. II, vol. I).

„*Veacul al XVI-lea*: Le culte grec et le judaïsme furent tolérés“. (pag. 58; Cap. II. Vol. I).

„*Veacul al XVI-lea*. Religia ortodoxă și cea iudaică au fost tolerate“. (pag. 58, cap. II, vol. I).

„Beaucoup d'*Israélites* résident à Bethlen. Cela m'amène à dire quelques mots sur la nation juive, qui habite depuis fort longtemps en Transylvanie, et qui a son histoire particulière.

De vieux auteurs affirment qu'après le siège de Jérusalem, une foule de juifs cherchèrent un refuge en Dacie, où régnait Dacébale. Le roi barbare les aurait accueillis en leur imposant l'obligation de retirer l'or des rivières. Leur nombre se serait accru, et ils auraient construit, dans le défilé qui sépare la Transylvanie de la Valachie, une ville nommée Thalmus, agrandie bientôt par l'arrivée des Grecs, des Valaques et des Arméniens. Ce fut cette ville que les Templiers fortifièrent longtemps après en y élevant le fort de la Tour Rouge. Les Juifs se multiplièrent tellement en Transylvanie et en Hongrie, que les rois apostoliques se décidèrent à prendre des mesures contre leurs envahissements. Dès l'an 1060, Béla I, qui établit des foires hebdomadaires, voulut qu'elles eussent lieu le jour du sabbat, afin que les autres habitants, profitant de l'inaction des Juifs, pussent aussi trafiquer. Un décret du roi saint Ladislas ordonne que le Juif prendra les outils avec lesquels il travaillera le dimanche; un autre, d'André II, désigne les seuls localités où les Israélites peuvent résider. Louis le grand décide qu'ils seront bannis du royaume, et n'excepte de cette mesure que ceux, qui en abjurant, deviendront à la fois chrétiens et Hongrois. Enfin, une loi, qui a été en vigueur jusqu'à ce jour, leur défend d'habiter près des mines.

Cependant les Juifs ne furent jamais l'objet de persécution violentes dans le pays, et à plusieurs reprises on y vit arriver

ceux qui fuyaient les autres contrées de l'Europe. Au siècle dernier, on leur assigna pour résidence la ville de Féjervar. Mais depuis ce temps ils se sont fixés dans d'autres lieux, et n'ont pas été inquiétés. Ils exercèrent toujours librement leur religion, qui fut regardée comme „tolérée“. Toutefois on punit sévèrement les Hongrois ou les Valaques qui furent convaincus de *judeizare*, comme disent les lois hongroises. Il y a moins de deux siècles, un gentilhomme soupçonné de judaïsme fut décapité à Balásfalva. On distingue en Transylvanie deux sortes de Juifs. Ceux qui sont venus de la Turquie dans des temps plus modernes ont des synagogues particulières; ils portent un costume demi-oriental, et sont appelés Juis-Turcs. Les autres, auxquels on donne le nom d'Allemands, sont plus nombreux...

On reconnaît facilement les Juifs, dans les villages qu'on traverse, à leur barbe, qu'ils portent fort longue, et à leurs habits de citadins, les autres paysans étant vêtus de toile. Ils parcourent toutes les routes, soit à cheval, soit en voiture, munis de leurs ballots de marchandises. Ils paraissent aux foires et entrent dans les châteaux, où ils racontent les nouvelles. C'est quelquefois un événement que l'arrivée d'un Juif qui déballe avec majesté ses dentelles, sa mercerie et ses gros bijoux de cuivre, qu'il veut vous vendre au poids de l'or“. (pag. 328, 329, 330 și 331; Cap. XXXI. Vol. II).

„Mulți *Evrei* locuiesc în Bethlen. Asta mă îndeamnă a spune câteva cuvinte asupra neamului evreesc, care locuiește de foarte multă vreme în Transilvania, și care are istoria sa deosebită.

Autori vechi încredințează că după asediul Ierusalimului, o mulțime de Evrei au căutat adăpost în Dacia, unde domnea Decebal. Acest rege barbar le-ar fi acordat adăpost, impunându-le obligația de a scoate aurul din râuri. Numărul lor ar fi crescut, și ar fi construit în trecătoarea care desparte Transilvania de Muntenia, un oraș numit Thalmus, mărit și prin venirea imediată a Grecilor, a Valahilor și Armenilor. Templierii

au întărit mult după aceea acest oraș, rădicând acolo cetatea Turnui Roș. Evreii se înmulțiră într'atâta în Transilvania și Ungaria, că regii apostolici se hotărâră să ia măsuri contra lor. Din anul 1060, Bela I, care întocmise bâlciuri săptămânale, hotărâ ca ele să aibă loc în ziua de Sâmbătă, pentru ca ceilalți locuitori, folosindu-se de inactivitatea Evreilor, să poată face negoț. Un decret al regelui Sft. Ladislau porunci ca Evreul să-și ia uneltele cu care va lucra Dumineca; un alt decret, al lui Andrei II, hotărăște anume localitățile unde Evreii vor putea locui. Ludovic cel Mare poruncește să fie expulzați din regat, și nu erau scutiți decât acei cari vor trece la creștinism și vor deveni unguri. Insfârșit, o lege care avea putere până azi, îi oprește de a locui în apropiere de mine.

Cu toate acestea Evreii n'au fost nici odată o țintă de persecuții violente în țară, și în răstimpuri soseau chiar aici Evrei, fugiți din alte părți ale Europei. În ultimul secol, li se hotărâ ca reședință orașul Belgrad. Dar de atunci ei s'au așezat și'n alte locuri, fără să fi fost tulburați. Ei își îndeplineau totdeauna în liniște religia lor, care a fost privită ca „tolerată“. Totuși se pedepsea cu asprime Ungurii sau Valahii, cari se lăsau convinși să *judaizeze*, cum spun legile ungurești. Acum vreo două veacuri, un boer ungar, bănuț de judaism, a fost decapitat la Blaj. Se deosebesc în Transilvania două feluri de Evrei. Cei veniți din Turcia în timpurile mai apropiate, cari au sinagogi proprii și poartă haine pe jumătate orientale, și numiți Evrei-Turci, și ceilalți, numiți Nemți, și cari sunt mai numeroși..

Evreii sunt ușor de recunoscut în satele prin care se trece, după barba lor foarte lungă și după hainele lor orașenești, căci ceilalți țărani sunt îmbrăcați în haine

de pânză. Ei cutreeră toate drumurile, fie călări sau în căruțe, ducând cu ei boccelele cu mărfuri. Ei se arată prin bâlciuri și vizilează castelele, unde aduc știri noi din lume. Sosirea unui Evreu e un eveniment, când își desfășoară cu fală dantelele, mărunțușurile și odoarele grele de aramă, pe care vrea să le vândă numai în schimbul aurului". (pag. 328, 329, 330 și 331; Cap. XXXI. Vol. II).

Demidoff, Anatol de ¹⁾

„...mais ce qui anime surtout cette ville (Bukharest), c'est le grand nombre des *juifs* qui l'habitent. Actifs, insinuants et jamais découragés, ils siment autour d'eux la vie et le mouvement, car ni démarches ni fatigues ne leur coûtent s'ils ont l'espoir de la plus minime récompense. Aussi, dès que apercevez le chapeau à larges bords, la robe noir et râpée d'un juif, vous pouvez dire que vous avez à vos ordres, s'il vous plaît, un domestique adroit, intelligent, infatigable, que rien n'émeut, ni mépris, ni colère, et vous pouvez vous adresser hardiment à cet homme pour quoi que ce soit : il vous répondra en allemand, en italien, en quatre langues peut-être ; et pour quelques piastres, toute affaire cessante, son industrie, sa souplesse, son silence, sa patience, son éloquence, ses vertus, ses vices, son âme, son corps, tout cela est à vous. Et si pour une commission du moment, pour une occurrence passagère vous avez une fois employé l'Israélite, ne croyez pas qu'il vous soit facile de vous en défaire : il est à vous désormais, ou plutôt vous êtes à lui ; il ne vous quittera plus ; il vous suit à vingt pas dans la rue, et de vingt pas il devine ce qu'il vous faut. (pag. 103).

„...dar ceiace dă viață mai ales acestui oraș (București) este numărul mare de *Evrei* care-l locuiesc. Muncitori, sprinteni și iscușiți la vorbă, ei răspândesc viață și febre în jurul lor, căci nici o alergătură, nici

1) „Voyage dans la Russie Méridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie... Illustré par Raffet... Deuxième édition... Paris. Ernest Bourdin, Éditeur... 1854“.

o trudă nu le sunt prea grele, când au nădejdea celei mai mici răsplate. Indată ce vă iesă în cale pălăria cu margini late, antereul larg și jerpelit ale Evreului, puteți fi încredințat că e gata să vă slujească; dacă poftiți, sluga dv. dibace, deșteaptă, neobosită, pe care nimic nu o tulbură, nici disprețul, nici mânia, și vă puteți îndrepta, fără sfială, spre omul acesta pentru orice; el vă va răspunde în nemțește, în italienește, chiar în patru limbi; și pentru câțiva piaștri, toată măestria lui, agilitatea lui, tăcerea, răbdarea, graiul, virtuțile ca și cusurile sale, Inima ca și fizicul, totul e al vostru. Și dacă, din întâmplare, v'ați folosit de un Evreu pentru o însărcinare de o clipă sau o împrejurare oarecare, e greu să scapi de el, de aci înainte e al d-tale, sau, mai bine zis, sunteți al lui; el nu vă mai părăsește: vă va urmări în stradă la douăzeci de pași și de la douăzeci de pași vă va ghici dorința" (pag. 103).

„En fait de renseignements statistiques sur Bukharest, nous pouvons consigner ici le chiffre de la population de la ville, tel qu'il résulte des derniers recensements: *Juifs*, leurs familles et gens composant leurs maisons 2.583.

(Ce dernier nombre présente, à peu de chose près, le total des *Juifs* établis en Valachie, on n'en trouve que très-peu dans les districts, attendu qu'ils ne se livrent nullement à l'agriculture)". (pag. 113-114).

„În ce privește informațiile statistice asupra orașului București, consemnăm aci cifra populației, așa cum izvorăște din ultima numărătoare:

Evrei, familiile lor și membrii cari cuprind casele lor: 2.583.

(Această cifră prezintă cam totalul *Evreilor* stabiliți în Muntenia; foarte puțini din ei se găsesc prin

judete, având în vedere că nu sunt agricultori)". (pag. 113—114).

„Fokschani est la limite qui borne la Valachie...

Cette situation est favorable au commerce; aussi la petite ville paraît-elle assez bien pourvue, surtout de juifs". (pag. 117-118).

„Focșani e cel din urmă oraș de hotar al Munteniei...

Așezarea aceasta e prielnică comerțului, târgul, e și binișor populat, mai ales cu *Evrei*" (pag. 117-118).

„...Le dernier recensement a donné pour résultat :

10. Familles non contribuables.

. Familles.

Sujets étrangers, la plus grande partie catholiques, réformés, ou *Juifs* 3,729

Les Juifs sont peu nombreux, car à l'exception de la ville de Bukharest, on n'en trouve que peu ou point dans les district". (pag. 148).

„...Ultimă numărătoare a dat ca rezultat:

10. Familii cari nu sunt supuse la bir.

. Familii

Supuși străini, cea mai mare parte catolici, reformăți sau *Evrei* 3,729

Evreii sunt puțini la număr, căci în afară de orașul București, nu se găsesc decât puțini, sau chiar deloc, în județe". (pag. 148).

„Jassy... et nous y fimes notre entrée par une longue rue pavée d'un grossier parquet de modriers. Il y avait dans cette rue plus d'un pied d'eau; mais les prudentes boutiques dont elle est garnie s'élèvent au-dessus de son niveau par des tro-

ttours ou des degrés. *Les portes et les fenêtres étaient peuplées d'une foule curieuse, dans laquelle dominait la race juive.* (pag. 157).

„Iașl... unde ne făcurăm intrarea printr'o stradă, pavată cu un pod de bârne groase. Și strada avea mai mult ca un picior de apă, dar dughenile, de care e plină strada, prevăzătoare, sunt rădicate deasupra nivelului ei, prin trotuare sau scări. *Ușile și ferestrele erau tixite de mulțimea curioasă, în care Evreimea era majoritatea*“ . (pag. 157).

„La rue principale de la ville est habitée par un peuple de marchands, changeurs, courtiers, faiseurs d'affaires de tout genre, tous enfants d'Israël.

Dans la partie ancienne de cette large rue, une galerie, soutenue par de légers piliers de bois, sert d'auvents aux magasins. C'est là qu'on voit les juifs, assis sur le seuil de leur porte, courant du regard le chaland qui passe, et faisant sonner entre leurs mains une poignée de roubles, pour annoncer leur métier de changeurs. Des étoffes, des nouveautés frivoles, des quincailleries allemandes ou anglaises garnissent les rayons de ces boutiques; et chose étrange, une librairie et un cabinet de lecture français se sont aussi égarés au milieu de ces portiques envahis par le commerce d'Israël“ . (pag. 162).

„Strada principală a orașului e locuită de o mulțime de negustori, zarafi, misiți, oameni de afaceri de tot felul, toți *Evrei*.

În partea mai veche a acestei străzi mari, o galerie susținută de stâlpi de lemn ușor, servește ca streășină dughenilor. În aceste dugheni îi vezi pe Evrei șezând pe pragul ușei, ochind mușterii cari trec și sunând între mâni un pumn de ruble, vestindu-și meseria de zarafi. Stofe și noutăți de modă, ferării nem-

țești și englezești sunt tixite în rafturile acestor dugheni: și—lucru ciudat—o librărie și un cabinet de lectură franceze, s'au rătăcit în mijlocul acestor dugheni ocupate de negustorii Evrei !". (pag. 162).

„Tableau comparatif de l'état des revenus de la principauté de Moldavie en 1834 et en 1839.

	Budget de 1834 piastres	Budget de 1839 piastres
...Capitations des <i>julfs</i> cabaretiere et autres, etc. etc. etc. (pag. 190).	5.239.275	6.161.985

„Tablou comparativ al situației veniturilor Principatului Moldovei în 1834 și 1839.

	Buget 1834 piaștri	Buget 1839 piaștri
Birul <i>Evreilor</i> crășmari și alții, etc. etc. etc.“ (pag. 190).	5.239.275	6.161.985

Regnault, Elias, ¹⁾

„...Au milieu de ces indigènes (Românii) disparates, des hommes de toute race, Hongrois avec leurs invariables attilas, Albanais avec leurs blanches tuniques, Arméniens et Turcs aux robes flottantes ; puis des Russes, des Italiens, des Allemands, des Bulgares, des Serbes, *des Juifs*, des Dalmates, des Galliciens et Tziganes, chacun s'exprimant dans son dialecte, et renouvelant le prodige de la confusion des langues“... (pag. 9).

„In mijlocul acestor băştinaşi (Românii) oameni de toate neamurile, Unguri cu neschimbate figurile de Atila, Albaneji cu mundire albe, Armeni şi Turci cu anteree în vânt ; apoi Ruşi, Italieni, Nemţi, Bulgari, Sârbi, *Evrei*, Dalmatini, Galiţieni şi Țigani, fiecare vorbind în limba lui şi amintind năpraznicul amestec delimbi“... (pag. 9).

1) „Histoire politique et sociale des *Principautés Danubiennes*... Paris, Paulin et Le Chevalier, Editeurs, Rue Richelieu, 60 1855“.

Ubicini, M. 1)

„*Bucarest.* On y compte 10,000 maisons, 26 monastères, 130 églises grecques, 1 église catholique, 2 églises protestantes. 5 *synagogues*, 10 khans ou hôtelleries, 1 collège et 20 écoles“. (pag. 7-8).

„*București...* Sunt 10.000 de case, 26 mănăstiri, 130 de biserici ortodoxe, o biserică catolică, 2 biserici protestante, 5 *sinagogi*. 10 hanuri, un colegiu și 80 de școli“... (pag. 7-8).

„*Les juifs.* Les Juifs des Principautés sont Espagnols ou Polonais. Les premiers viennent de Turquie où ils émigrèrent de l'Espagne et du Portugal au quinzième siècle, par suite des persécutions de Ferdinand et d'Isabelle la Catholique. Ils se prêtent facilement à la civilisation européenne, et se tiennent plus particulièrement en Valachie. Les seconds, dont la Moldavie fourmille, et qui composent le tiers de la population de Jassi, sont venus de la Russie et de la Pologne autrichienne, fuyant, d'une part, le recrutement, de l'autre les troubles de la Gallicie. Leur physionomie a quelque chose de tatare, et M. Vaillant croit reconnaître en eux ces Avars qui, au neuvième siècle, embrasèrent le judaïsme. Le titre de chagan ou Khagan que portent leurs rabbins et qui était celui du chef des Avars, lui en paraît une assez forte presumption. „Banquiers, agents de change, mar-

1) „Valachie, Moldavie, Bukovine, Transylvanie, Bessarabie,... Paris, Firmin Didot Frères, Éditeurs, ... Rue Jacob, No. 56. MDCCC. LVI (1856). *Partea doua a cărții.*

chands, colporteurs, courtiers, cabaretiens, artisans, distillateurs, il n'y a pas de bourg ou de village où ils n'aient su faire fructifier leur industrie, ni de ville où ils n'aient des établissements. Ils parlent en général un allemand corrompu, et en partie le russe et le polonais". (M. Soutzo, Les Juifs venus de Turquie se reconnaissent, au contraire, a leur idiome espagnol" (pag. 10).

„*Evreii*. Evreii din Principate sunt spanioli sau poloneji. Cei dintâi sunt veniți din Turcia, unde emigrară din Spania și Portugalia în veacul al cincisprezecelea, în urma persecuțiilor lui Ferdinand și Izabelei Catolica. *Evreii* se adaptează cu ușurință civilizației europene și locuiesc mai ales în Muntenia. Ceilalți, de cari e plină Moldova și cari formează a treia parte din locuitorii lașului, sunt veniți din Rusia și Polonia austriacă, de unde au fugit, fie din cauza recrutării sau a răscoalelor din Galiția. Fisionomia lor are ceva tătaresc și dl. Vaillant crede a recunoaște întrânșii pe acei Avari cari, în veacul al nouălea, au îmbrățișat religia evreească. Titlul de Chagam pe care-l au rabinii lor, și care era acel al Avarilor, îi se pare o bază destul de temeinică: „Bancheri, zarafi, negustori, boccegii, mișiți, crâșmari, meseriași, rachieri, nu e târgușor sau sat unde meseriile lor să nu fie fructificate, nici oraș unde să nu aibă așezămintele lor. Vorbesc, în genere, o nemțască stricată și, în parte, limbele rusă și poloneză". (N. Suțu). Evreii veniți din Turcia se cunosc, în schimb, după limba lor spaniolă". (pag. 10).

„*Jassi...* renferme une population de 50 à 52.000 habitants, sur lesquels on ne compte pas moins de 14.000 juifs". (pag. 8).

„*Iași...* Cuprinde o populație de 50 la 55.000 de

locuitori, dintre cari, nu mai puțin decât 14.000 de *Evrei*". (pag. 8).

„...qu'est-ce que cela faisait au paysan écrasé d'impôts, au Tsigane esclave, au *Juif opprimé et maudit*, au pauvre prêtre dévoré par le haut clergé, que les boyards gouvernassent à la place du prince Stourza ?...

La révolution valaque, au contraire, eut le grand art d'intéresser à sa cause toutes les classes de la société : prêtres, paysans, bourgeois, *Juifs*, Bohémiens, tous les deshérités de l'ancien régime recouvraient leur part légitime d'influence et de bien-être..." (pag. 196).

„...ce-i pasă țăranului strivit de biruri, Țiganului rob, *Evreului asuprit și blestemat*, bietului popă lăsat lihnit de înaltul cler, dacă ar domni boerii în locul Domnitorului Sturza ?...

Revoluția valahă a avut, în schimb, darul de a câștiga de partea ei toate păturile sociale : preoți, țărani, orașeni, *Evrei*, Țigani ; toți desmoșteniții vechei cârmuii au căpătat din nou partea lor dreaptă de înrăuire și de bună stare". (pag. 196).

CUPRINSUL

	Pag.
Prefață	III
Graetz, Dr. G.	9
Rabi Meir bar Ghedalia din Lublin	13
Rabi Benjamin Aron ben Abraham Slonik (1561-16	16
Rabi Ioel Serkis (pseudonimul Bach)	18
Ortelius, Hieronimus Augustus	20
Alep, Pavel de	22
Cornelio Magni	24
Dr. I. Israelsohn	25
Wolf	26
<small>BCU Cluj / Central University Library Cluj</small>	
Bandini, Codex	27
Del Chiaro, Antonmaria	29
Motraye, Sr. A. De La	33
Boscovich, Joseph R. P.	36
Haner, Georg Ieremia	38
Tott. baron de	39
Kleeman, Nicolas-Ernest	42
Carra	44
Bauer, de	45
Sulzer, Franz Ioseph	47
Gebhardi, Ludewig Albrecht	52
Hauterive, Comte d'	55
Struve	58
Reimers, Heinrich von	60
Lejeune, I. M.	61
Neale, Adam, docteur en médecine	65
Thornton, Thomas	68
Sestini, Domenico da	69
Karaczay, F. conte de	71

	<u>Pag.</u>
D. Gazdaru	73
Walsh. R.	75
Hagemeister, Jules de	77
Colson, Félix	78
Kuch, C. A.	80
Vaillant, J. A.,	107
Neigebaur, Dr. Jon, Ferd,	110
Gerando A. de	123
Demidoff, Anatol de	128
Regnault, Elias,	133
Ubicini, M.	134

DE SCARLAT CALLIMACHI

1. *Un nou izvor istoric despre Ioan-Vpdă cel cumplit.* Iași, 1931.
 2. *Despre loccul de baștină al neamului Calmășul-Callimachi.* Botoșani, 1934.
 3. *Aus einem historischen Kalender des Jahres 1603,* în „Die Brücke“ An. I. No. 3, București.
 4. *Mareșala de Guebriant,* în „Adevărul“. An. 41, Miercuri 10 Octomvrie, 1928.
 5. *O carte din vremea revoluției franceze,* în „Adevărul“ An, 41, Sâmbătă 3 Noemvrie, 1928.
 6. *O carte franțuzească din 1573,* în „Adevărul“ An. 41, 15 și 24 Noemvrie, 1928.
 7. *O gazetă nemțiască din 1711,* în „Adevărul“ An. 41, 15 Decemvrie, 1928.
 8. *Curioasa descriere a Moldovei și a Valahiei din 1699,* în „Adevărul“ An. 42, 16 și 23 Ianuarie și 1 Februarie, 1929.
 9. *Voievozii și bisericile,* în „Adevărul“ An. 45 (1932) No. 14.965.
 10. *Calendar românesc din 1831,* An. 44 (1931) No. 15.580, etc. etc.
-

DE S. CRIS-CRISTIAN

1. *Del Chiaro*, Revoluțiile Valahiei, traducere, cu o prefață de N. Iorga. Iași, 1929.
2. *Ioan Strat*, un precursor al d-lui Titulescu. „Lumea” din Iași din 6 și 7 Mai 1932.
3. *Detășamente valahe în armata lui Carol al 12-lea*. „Lumea” din Iași din 11 Iunie 1932.
4. *Un român, organizatorul artileriei turce la asediul Constantinopolului*. „Lumea” din Iași din 6 Noembrie 1933. etc. etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

